

Timbres

19 voorjaar 16

Alle kleuren van het Orgelpark

21 februari

Spinvis

Oude en nieuwe muziek

20 maart

Sarah's Passion

Arvo Pärt

28 mei

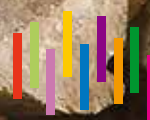
Hans Kox

Componistenportret

Vrijdag 19 februari

Macbeth

Macht, geweld en paranoïa

ORGELPARK

Welkom in het Orgelpark!

Het Orgelpark is een concertpodium met als doel het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. *Timbres* is het tijdschrift van het Orgelpark en biedt achtergrondinformatie bij de activiteiten die er plaatsvinden. Het aanbod varieert van concerten met klassieke muziek tot evenementen met film en beeldende kunst. Dikwijls speelt nieuwe muziek een hoofdrol.

Het Orgelpark is tevens wetenschappelijk actief. Het initieerde het Orgelpark Kennisprogramma en het Orgelpark Research Program en het vestigde de bijzondere leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

In het Orgelpark staat het orgel centraal: als drager van oude muziek én als inspiratiebron voor nieuwe muziek. Het monumentale gebouw van het Orgelpark, gesitueerd aan het Vondelpark in Amsterdam en voorzien van een veelgeprezen akoestiek, voegt aan beide facetten een extra dimensie toe.

Hoe oude en nieuwe muziek elkaar wederzijds kunnen versterken, laat het Orgelpark dit voorjaar al 'vanaf dag één' horen: we openen het seizoen op zaterdag 16 januari met muziek van Lunatree, het ensemble dat grenzen opzoekt en doorbreekt zonder daarbij tradities te vergeten. De muziek voor deze zaterdag werd namelijk 'samen met' Franz Liszt en Erik Satie gecomponeerd. 'We zijn voortdurend op zoek naar muziek van zielsverwanten', aldus artistiek leider Arnold Marinissen. 'Wanneer nodig passen we ons die muziek als kleermakers om het lijf'. Diezelfde open houding kenmerkt ook veel andere concerten dit voorjaar, zoals op 21 februari, wanneer niemand minder dan Spinvis samen met de ensembles Zerafin en Quatre Bouches optreedt – met op het programma onder meer muziek van Sweelinck. Het weekendfestival rond de elektrische gitaar op 5 en 6 maart is een derde voorbeeld: meestersgitarist Wiek Hijmans stelde een programma samen waarin werk van Pink Floyd naadloos op muziek van Arnold Schönberg aansluit. Nog zo'n tip: de nieuwe muziek van Andries van Rossem voor het Via Crucis-weekend begin maart. De Concertladder op bladzijde 4 geeft u het complete overzicht.

Nieuw is dit voorjaar de eerste echte Orgelpark-collegereeks. Onder de titel 'Het orgel: een muzikale tijdmachine' reist u op zeven dinsdagmiddagen in februari en maart door de geschiedenis van Europa, met aandacht voor filosofie, technologie, architectuur, muziek, beeldende kunst – steeds gezien via het perspectief dat de geschiedenis van orgels en orgelmuziek daarop biedt. De cursus is gratis toegankelijk voor GastVrienden. Docent is Hans Fidom.

We nodigen u van harte uit GastVriend van het Orgelpark te worden – niet alleen omdat u dan de collegereeks kunt volgen, maar vooral omdat u daarmee onze missie steunt: het integreren van het orgel in het muziekleven. U bent als GastVriend een seizoen lang welkom bij alle evenementen zonder dat u ook maar één toegangskaart hoeft aan te schaffen. U betaalt daarvoor slechts € 70,-. Bent u slechts incidenteel in de gelegenheid onze concerten te bezoeken en wilt u ons evengoed graag steunen, dan kunt u voor € 40,- Vriend van het Orgelpark worden. U wordt dan van al onze activiteiten op de hoogte gehouden. Omdat de Belastingdienst dit bedrag ziet als een donatie, mag u het aftrekken van uw belastbaar inkomen.

Achterin deze *Timbres* staat hoe u GastVriend of Vriend kunt worden. Daar staat ook hoe u concertkaarten kunt reserveren, hoe u het Orgelpark kunt bereiken en waar u kunt parkeren. Wij hopen u binnenkort te mogen begroeten!

Johan Luijmes, artistiek leider

Inhoud

Agenda

Concerten, festivals, symposia...

- 4 Alles op een rij
Wat is er wanneer te doen in het Orgelpark?

Mixtuur

Nieuws en achtergronden bij de concerten

- 14 Hans Kox
Componist van eenzame dadendrang
- 18 Spinvis in het Orgelpark
Gedreven door het toeval
- 22 Hans Koolmees componeert voor het Orgelpark
‘Uiteindelijk gaat het in kunst over het verlies van controle’
- 28 Wiek Hijmans: ‘We kunnen het wel ontkennen, maar klassiek is een niche’
Weekend rond de elektrische gitaar
- 34 Le Chemin de la Croix
Marcel Dupré’s muzikale visie op de Kruisweg
- 38 Componist, organist en dirigent
Anthon van der Horst
- 42 Dagboek Orgelpark
Workshops en voorbereidingen

Kennisprogramma

Wetenschap in het Orgelpark

- 46 Cursus voor GastVrienden
Het orgel: een muzikale tijdmachine
- 50 Orgels, maar dan anders: stemimitatie-machines
Colloquium, concert en expositie
- 54 De ‘look & feel’ van het Nieuwe Barokorgel
18de-eeuwse vormen, 21ste-eeuwse kleuren

Palet

Gemengde berichten van het Orgelpark

- 58 Macbeth in het Orgelpark
Macht, paranoia en geweld
- 60 Schönberg en het orgel
Variations on a Recitative
- 62 Hoe werkt dat?
Stemmen
- 64 Afscheid van het Van Leeuwen-orgel
Neobarok maakt plaats voor Nieuw Barok

Lezersservice

Informatie voor Gasten en (Gast)Vrienden

- 66 Het Orgelpark
Een podium met een missie
- 68 Concerten, Muziekweekenden, cursussen...
Hoe duur is een kaartje en waar bestel ik dat?
- 70 Vooruitblik
Het Orgelpark in het najaar van 2016
- 72 Colofon
Adressen, auteurs, fotografen en copyright

Wat is er te doen in het Orgelpark?

Concertprogramma tot en met juni 2016

JANUARI

Zaterdag 16 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00
ENSEMBLE & ORGEL: LUNATREE
Jennifer van der Hart, sopraan
Fanny Alofs, mezzosopraan
Lars Wouters van den Oudenweijer, klarinet
Arnold Marinissen, slagwerk/elektronica/compositie
Toon Bierman, piano/keyboards
Janneke van Prooijen, viool
Bence Huszar, cello/elektrische cello
Piet-Jan van Rossum, klanksporen/elektronica/compositie

‘Onze muziek is warmbloedig en een tikje obsessief,’ zegt Lunatree. ‘We werken nauw samen met componisten met wie we ons verwant voelen, schrijven zelf, en zijn voortdurend op zoek naar muziek van zielsverwanten. Wanneer nodig passen we ons die muziek als kleermakers om het lijf’. ‘Samen met’ Erik Satie (1866-1925), Franz Liszt (1811-1886) en Howard Skempton (1947) schreven Arnold Marinissen en Piet-Jan van Rossum ‘all appears and disappears across the purple abyss’, over ‘onzichtbaarheid en verschijningen in stilte’.

Arnold Marinissen (1966)
Piet-Jan van Rossum (1966)
- all things appear and disappear
Blink A
Leit-motiv du Panthée
Gebet
Verset laïque et somptueux
Senza licenza
All things I
Ich bin es leid
Passing fancy
Trace
Arvo Pärt in Santiago de Compostela
146
Bd. Dixmude
Extremely unfavorable
Zeppelindrommar I

PAUZE
Piet-Jan van Rossum
- across the purple abyss
dedicacio
amber-green moonlight by sea level
gauges
and thousands will be one big family
across the purple abyss
and think of us....

Maandag 18 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00
STRIJKORKEST LUNDI BLEU
Strijkorkest Lundi Bleu o.l.v. Carel den Hertog en Gijs Kramers
Johan Luijmes, orgel
Het lijkt een ongebruikelijke dag voor een concert in het Orgelpark, maar het orkest ontleent zijn naam nu eenmaal precies aan die ene dag die bekend staat als de meest melancholieke van het jaar: de derde maandag in januari. Reden genoeg voor wat vrolijkheid én voor wat bedachtzaamheid – een bakje troost zal niet ontbreken. Het volledige programma is nog niet bekend; kijkt u te zijner tijd op www.orgelpark.nl.

Arnold Schönberg (1874-1951)
- Verklärte Nacht
Charles Ives (1874-1954)
- The unanswered question
Arvo Pärt (1935)
- Pari Intervallo
Boswell Sisters
- Medley (arrangement Wijnand van Klaveren)

Vrijdag 22 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00
MEESTERORGANIST: THOMAS TROTTER
Thomas Trotter, orgel
Ieder jaar maakt Thomas Trotter de oversteek naar Amsterdam en bewijst hij zijn wereldfaam. In dit concert bespeelt hij het Sauer-orgel (1922) en het Van Leeuwen-orgel (1954).

Sauer-orgel
Engelbert Humperdinck (1854-1921)
- Overture to Hansel and Gretel
(arrangement William Creser)
Van Leeuwen-orgel
John Stanley (1712-1784)
- Voluntary in F
Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)
- Adagio & Allegro
Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Concerto in a kleine terts naar Vivaldi (BWV 593)
PAUZE
Sauer-orgel
Jonathan Dove (1959)
- The Dancing Pipes (2014)
Robert Schumann (1810-1856)
- Sechs Fügen über den Namen B.A.C.H.
Langsam
Lebhaft
Mit sanften Stimmen
Mäßig, doch nicht zu langsam
Lebhaft
Mäßig, nach und nach schneller

Zaterdag 23 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00
ENSEMBLE & ORGEL: BACH REFLECTIONS
Hayo Boerema, orgels
Eric Vaarzon Morel, gitaar
Gerard Kleijn, trompet/flügelhorn
Dick de Graaf, saxofoons
Guus Bakker, contrabas
Nieuwjaarsprogramma met musici van het Clazz Ensemble, organist Hayo Boerema en gitarist Eric Vaarzon Morel: 3 x Bach = 2016. Muziek van Johann Sebastian Bach wordt afgewisseld met improvisaties in diverse bezettingen.

Zondag 24 januari 14.15 uur

€ 15,00/9,00
BASKLARINETTEN & DRAAIORGEL
Fie Schouten en Michael Riessler, basklarinet
Pierre Charial, draaiorgel
In samenwerking met het Basklarinet Festijn presenteert het Orgelpark een concert met improvisaties en composities van Pierre Charial en Michael Riessler. Kijkt u te zijner tijd op www.orgelpark.nl voor het programma.

Vrijdag 29 januari 20.15 uur

Zaterdag 30 januari 20.15 uur

€ 15,00/9,00
TOVERLANTAARNS & ORGEL: MESSIAEN
Lichtbende: Rob Logister, Marie Raemakers
Gerrie Meijers, orgel
Jeannette van Steen, eindregie
‘Zeven dagen’ van Lichtbende met organist Gerrie Meijers maakte afgelopen jaar zoveel indruk dat het Orgelpark besloot de voorstelling op twee opeenvolgende dagen te hernemen. Handmatig geprojecteerde lichtbeelden versmelten met een ‘nieuw’ samengestelde orgelcyclus van Olivier Messiaen.

Olivier Messiaen (1908-1992)
Lichtbende
- Zeven Dagen
1ste dag - Heelal - Uit Livre du Saint Sacrement: La manne et le Pain de Vie
2de dag - Aarde - Uit Livre du Saint Sacrement: Prière après la communion
3de dag - Water - Uit La Nativité du Seigneur: Les bergers
4de dag - Planten - Uit Messe de la Pentecôte: Entrée (Les langues de feu)
5de dag - Insecten - Uit La Nativité du Seigneur: Les anges
6de dag - Vogels - Uit Livre du Saint Sacrement: La joie de la grâce
7de dag - Mens - Uit La Nativité du Seigneur: Dieu parmi nous

FEBRUARI

Woensdag 3 februari 20.15 uur

€ 12,50/8,00
I/O: OPENBARE REPETITIE
Thanasis Deligiannis, componist
Kaja Draksler, componist en pianist
George Dumitriu, componist, gitarist en live elektronica
Roelof Pothuis, scenograaf
Gast: Jacob Lekkerkerker, orgel
Ensemble I/O ontwikkelt in een aantal interactieve openbare repetities een performance. Het idee achter deze repetities is het publiek inspraak te geven in de vormgeving van de I/O-concerten op 16 april van dit jaar. Verschillende gasten vertellen over het repetitieproces. Aansluitend geven de leden van het I/O concert.

Vrijdag 5 februari 20.15 uur

€ 15,00/9,00
MEESTERORGANIST: JÖRG ABBING
Jörg Abbing, orgel
Het Orgelpark wijdt een hele avond aan het werk van Arnold Schönberg. Abbing bewerkte een van zijn meest aangrijpende werken, het beroemde ‘Verklärte Nacht’, voor orgel. Ook voert hij het enige originele orgelwerk van Schönberg uit.

Arnold Schönberg (1874-1951)
- Variations on a recitative (1941)
PAUZE
- Verklärte nacht (1899; bewerking Jörg Abbing)

Zaterdag 6 februari 14.15 uur

Toegang gratis
COLLOQUIUM: CORROSIE
De aandacht voor een van de opmerkelijkste fenomenen in de orgelwereld raakt in een stroomversnelling: loden pijpen, soms al eeuwenoud, lijden de afgelopen decennia ‘opeens’ veel meer aan corrosie dan voorheen. Het Orgelpark Research Program brengt experts bij elkaar om die ‘epidemie’ tot staan te brengen; in 2015 vond er een colloquium plaats voor kenners uit heel Nederland, en vandaag ontmoeten internationale researchers er elkaar. De openingslezing wordt gegeven door ingenieur Herbert Juling, die in Bremen als leider van het Institut für Werkstofftechnik wetenschappelijk onderzoek doet naar het fenomeen. Het Orgelpark organiseert deze colloquia in samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, die eveneens een presentatie zal verzorgen, het Arp Schnitger Instituut in Bremen en het Göteborg Organ Art Center. Voertaal: Engels.

Zondag 7 februari 14.15 uur

€ 20,00/12,50
STUDIUM CHORALE: DURUFLÉ
Stadium Chorale o.l.v. Hans Leenders
Jo Louppen, orgel
Het Orgelpark programmeert opnieuw het 'Requiem' van Duruflé; vandaag klinkt de door Duruflé zelf gemaakte versie met orkestrale orgelpartij.

Zoltan Kodaly (1882-1967)
- Miserere
- Media vita in morte sumus
Maurice Duruflé (1902-1986)
- Prelude et fugue sur le nom d’Alain
PAUZE
Maurice Duruflé
- Requiem

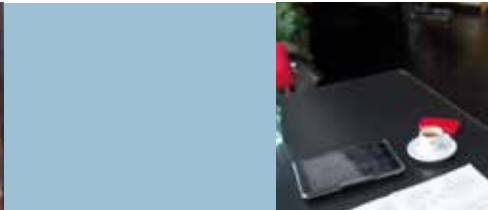
56

64

34

22

50

18

Donderdag 11 februari 20.15 uur

€ 20,00/12,50

**VOCAAL: MEESTERS & GEZELLEN
MET SIGVARDS KLAVA**
Studenten en leden van Cappella
Amsterdam en het Nederlands
Kamerkoor o.l.v. Sigvards Klava
Hayo Boerema, orgel

De befaamde Letse dirigent Sigvards Klava heeft voor het succesvolle project ‘Meesters & Gezellen’, waarin jonge zangers door ervaren collega’s worden gecoached, een programma samengesteld. Klava is een meester in het kneden van koorklank en het verwezenlijken van een bijna mystieke verhevenheid. Organist Hayo Boerema laat zich in enkele improvisaties inspireren door de koorwerken.

- Johann Sebastian Bach (1685-1750)/Knut Nystedt (1915-2014)
- Immortal Bach
- Alfred Schnittke (1934-1998)
- Three Sacred Hymns
- Bernat Vivancos (1973)
- Aeternam
- Anders Hillborg (1954)
- Muo:aa:yy:oum
- Erik Esenvalds (1977)
- A Drop in the Ocean
- Thomas Weelkes (1576-1623)
- Gloria in excelsis Deo
- David Lang (1957)
- Again
- Max Reger (1873-1916)
- O Tod, wie bitter bist du
- Arvo Pärt (1935)
- Da Pacem Domine

Zaterdag 13 februari 20.15 uur

€ 12,50/8,00

ORGEL & STRIJKORKEST
Strijkorkest van het Conservato-
rium van Amsterdam o.l.v.
Pim Cuypers
Organisten van de conservatoria
in Amsterdam en Groningen

In een bijzonder samenwerkingsproject tussen het Gronings en Amsterdams Conser-
vatorium presenteren we een programma met werken voor strijkorkest en orgel van de Nederlandse componisten Anthon van der Horst en Albert de Klerk.

Anthon van der Horst (1899-1966)

- Uit Suite in modo conjuncto (1943)
 - Toccata: tumultuoso rubato-andante
 - Variazioni sopra 'Christ lag in Todes-
banden' (1953)
 - Partite diverse sopra 'O Nostre Dieu,
et Seigneur amiable' (1947)
- Albert de Klerk (1917-1998)
- Suite Concertante voor orgel en
strijkorkest (1976)
 - Prelude
 - Souvenir de Berne
 - Finale Florissant

PAUZE

Albert de Klerk

- Prelude en fuga (1940)

Anthon van der Horst

- Concerto pour orgue et orchestre à
cordes (1960)
- Entree usuelle
- Rejouissance
- Sarabande
- Double
- Fugato
- Final

Vrijdag 19 februari 19.00 uur

Vrijdag 19 februari 21.00 uur

€ 12,50/8,00

MUZIEKTHEATER: MACBETH
Studenten muziektheater ArtEZ
Aike Dirkzwager, regie
Jan Pieter Koch, muziekdramaturgie
Berry van Berkum, orgel

Een muzikale performance over macht, geweld en paranoia: samen met zijn vrouw baant de nobele oorlogsheld Macbeth zich al moordend een weg naar de top. Maar een-
maal aan de top moet hij blijven moorden om zijn ontmaskering te voorkomen. Lady Macbeth pleegt zelfmoord, Macbeth ziet geesten en wordt krankzinnig. Dit gruwe-
lijke verhaal heeft door de eeuwen heen veel componisten en schrijvers geïnspireerd. Studenten muziektheater laten u ervaren wat hen erin fascineert met een muzikale performance waarin het hele gebouw van het Orgelpark gebruikt wordt. Zie ook het artikel op bladzijde 58.

Zondag 21 februari 14.15 uur

€ 20,00/12,50

**SPINVIS: ZERAFIN & QUATRE
BOUCHES**

Ensemble Zerafin:

Spinvis, stem

Matthijs Koene, panfluit

Kristina Fuchs, stem

Fang WeiLing, erhu

Raphaela Danksagmüller, duduk,

blokfluit

Cassandra Luckhardt, viola

da gamba

Dario Calderone, contrabas

Eric Monfort, percussie

Jos van der Kooy, orgel

Quatre Bouches:

Bauwien van der Meer, sopraan

Petra Ehrismann, alt

Gerben Houba, tenor

Michel Poels, bariton

Gerrie Meijers, orgel

Harke Jan van der Meulen, percussie

Spinvis staat vanmiddag in de schijnwerpers.

Eén deel van het tweeluik rond de muzikale duizendpoot bestaat uit een programma met ensemble Zerafin rond het lied ‘Mein junges Leben hat ein End’. Spinvis speelt eigen bestaand en nieuw werk met het ensemble.

Jan Pietersz. Sweelinck (1561-1621)

- Variaties over Mein junges Leben hat ein
End (arrangement Roderik de Man)

Guus Janssen (1951)

- Variaties over Mein junges Leben hat
ein End (2015)

Roderik de Man (1941)

- [Nieuw werk]

Ton de Leeuw (1926-1996)

- Sweelinck-varianties

De andere helft van het programma bestaat uit door componist Harke Jan van der Meulen bewerkte liedjes van Spinvis voor orgel en vocaal kwartet. Van der Meulen heeft voor het project ‘Spinoff-Spinvis’ de muziek van Spinvis een nieuwe dimensie gegeven. Bestaande songs als ‘Voor ik vergeet’, ‘Herfst en Nieuwegein’ en ‘Dag 1’ zijn bewerkt met respect voor het origineel. Bijzondere details zijn uitvergroot, naar voren gehaald of in een nieuwe context geplaatst, zodat er bijna sprake is van nieuwe composities. Zoals Spinvis dol is op verschillende, bijzondere instrumenten, zo zal Van der Meulen de verschillende orgels die het Orgelpark herbergt, inzetten om het nieuwe karakter en de eigenheid van de songs kracht bij te zetten. Tevens zal er een nieuwe tekst van Spinvis door Van der Meulen getoonzet worden.

Dinsdag 23 februari 14.15-17.00 uur

Toegang uitsluitend voor
GastVrienden

**COLLEGE: HET ORGEL / EEN
MUZIKALE TIJDMACHINE**
Hans Fidom, docent

Voor het eerst presenteert het Orgelpark een collegereeks: Hans Fidom, die de door het Orgelpark ingestelde leerstoel Orgel-
kunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam bekleedt, behandelt in zeven colleges vol muziek, anekdotes en discussie de geschie-
denis van de Europese muziek, architectuur, filosofie en beeldende kunst aan de hand van het orgel. Het instrument is namelijk niet minder dan een tijdmachine: het geeft in zijn vele gedaanten elke stijlperiode een eigen gezicht en zelfs een eigen klank. Omdat we die klank nog altijd bij ons heb-
ben, om de eenvoudige reden dat orgels het eeuwige leven hebben mits we er goed voor zorgen, kunnen we ons oor letterlijk te luisteren leggen in voorbijgane tijden, en via die klank iets meer begrijpen van hoe men destijds dacht en leefde.

De zeven colleges vinden wekelijks plaats van 23 februari tot en met 5 april; op 29 maart is er geen college vanwege Pasen. Elk college kent twee delen van een uur, gescheiden door een pauze.

Bij de colleges hoort een speciale afdeling op www.orgelpark.nl waarop al het cursusmate-
riaal en de in de colleges behandelde muziek beschikbaar is. De cursus is alleen toeganke-
lijk voor GastVrienden. Een GastVriendschap van het Orgelpark kost € 70,- per jaar. Als GastVriend heeft u tevens vrij toegang tot alle concerten en andere evenementen in het Orgelpark. Kijk voor meer informatie op bladzijde 46.

Zaterdag 27 februari 20.15 uur

€ 15,00/9,00

**JAZZ: BREDERODE, VAN GEEL
& FATEEV**
Wolfert Brederode, toetsen
Oene van Geel, altviool
Oleg Fateev, bayan

Wolfert Brederode, Oene van Geel en Oleg Fateev musiceren samen sinds November Music vorig jaar, het festival voor ‘actuele muziek’ in ‘s-Hertogenbosch. De combinatie van toetsinstrumenten, alt-
viool en bayan verleent een nieuwe dimensie aan het muzikale palet van het Orgelpark. Op het programma eigen composities en improvisaties.

Zondag 28 februari 14.15 uur

€ 15,00/9,00

**COMPONISTENPORTRET: HANS
KOOLMEES**

Tatiana Koleva, slagwerk

Rutger van Otterloo, saxofoon

Jan Hage, orgel

Doelenkwartet:

Frank de Groot, viool

Maartje Kraan, viool

Karin Dolman, altviool

Hans Woudenberg, cello

Componist Hans Koolmees laat zich inspireren door grote meesters uit de muziekgeschiedenis én uit de kunstge-
schiedenis. Zie bladzijde 22 voor een uitvoerig interview.

Hans Koolmees (1959)

- Van Straten (orgel)
- Trio (saxofoon, orgel en slagwerk)
- Rozen (sopraan, percussie, strijkkwartet
en tape)
- Golven (sopraan, percussie, strijkkwartet
en tape; 2014)
- Ten Oorlog (orgel en sopraan)

PAUZE

- Nar (arrangement voor saxofoon en
slagwerk)

- Five Songs by John Dowland (arrangement voor sopraan, basset hoorn en strijkkwartet; 2006)
- [Nieuw werk voor orgel]

MAART

Dinsdag 1 maart 14.15-17.00 uur

Toegang uitsluitend voor GastVrienden
COLLEGE: HET ORGEL / EEN MUZIKALE TIJDMACHINE
Hans Fidom, docent

Deel 2 van de collegereeks die het Orgelpark speciaal voor GastVrienden organiseert. De zeven colleges vinden wekelijk plaats van 23 februari tot en met 5 april; op 29 maart is er geen college vanwege Pasen. Zie de informatie bij de start van de collegereeks op 23 februari.

ELEKTRISCHE GITAAR & ORGEL

Zaterdag 5 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00
ELEKTRISCHE GITAAR & ORGEL: DEEL 1
Aart Strootman, Wiek Hijmans en Matiss Cudart, elektrische gitaar
Kaja Draksler en Hayo Boerema, orgel

Het lijkt op het eerste gezicht een vreemde combinatie: de elektrische gitaar en het orgel, maar beiden mengen wonderwel. Wiek Hijmans, onvermoeibaar voorvechter van de elektrische gitaar, ontwikkelde samen met Guitar Matrix/Amsterdam Electric Guitar Heaven en het Orgelpark een tweedaags festival vol nieuwe muziek, arrangementen van klassieke muziek en improvisaties. Zie ook het interview met Wiek Hijmans op bladzijde 28.

- Improvisatie
- Plug & Play o.l.v. Wiek Hijmans, Hayo Boerema orgel

- Inleiding door Sander Maas
- PAUZE
- Philip Glass (1937)
- Music in contrary motion (arrangement voor twee eensnarige gitaren)
- PAUZE
- Kaja Draksler (1987) & Matiss Cudar (1991)
- Improvisatie

Zondag 6 maart 14.15 uur

€ 15,00/9,00
ELEKTRISCHE GITAAR & ORGEL: DEEL 2
Wiek Hijmans, Leif de Leeuw, Aart Strootman en Bram Stadhouders, elektrische gitaar
Guus Janssen en Hayo Boerema, orgel
Claron McFadden, sopraan

Het tweede concert waarin we muziek voor elektrische gitaar en orgel centraal stellen, bestaat uit een programma met drie premières, improvisaties en nieuwe arrangementen van muziek van onder anderen Morton Feldman en Arnold Schönberg. Zie ook het interview met samensteller Wiek Hijmans op bladzijde 28.

- Morton Feldman (1926-1987)
- Gitaarsolo
 - Principal Sound (orgel)
- Yannis Kyriakides (1969)
- [Nieuw werk voor elektrische gitaar]
- Guus Janssen (1951)
- [Nieuw werk voor elektrische gitaar, sopraan en orgel]
- PAUZE
- Bram Stadhouders (1987)
- [Nieuw werk voor elektrische gitaar en The Busy Drone]
- Arnold Schönberg (1874-1951)
- Sechs kleine Klavierstücke (voor orgel en elektrische gitaar)
- Pink Floyd (voor orgel en elektrische gitaar)

Dinsdag 8 maart 14.15-17.00 uur

Toegang uitsluitend voor GastVrienden
COLLEGE: HET ORGEL / EEN MUZIKALE TIJDMACHINE
Hans Fidom, docent

Deel 3 van de collegereeks die het Orgelpark speciaal voor GastVrienden organiseert. De zeven colleges vinden wekelijk plaats van 23 februari tot en met 5 april; op 29 maart is er geen college vanwege Pasen. Zie de informatie bij de start van de collegereeks op 23 februari.

VIA CRUCIS

Donderdag 10 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00
VIA CRUCIS: FRANZ LISZT
Willem Brons, piano

In dit eerste deel van ons drieluik rond de Kruisweg, vertolkt Willem Brons de pianoversie van 'Via Crucis' van Franz Liszt. Brons koos daarnaast een tweetal werken die hij in verband brengt met het leven en lijden van Christus. Voorafgaand aan het concert licht Brons zijn keuze toe.

- Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- Uit Das Wohltemperierte Klavier (boek 1) Prelude en Fuga in cis kleine terts
- Ludwig von Beethoven (1770-1827)
- Sonate in As grote terts Moderato cantabile molto espressivo. Con amabilità Allegro molto Adagio ma non troppo-fuga. Allegro ma non troppo
- Franz Liszt (1811-1886)
- Via Crucis

Vrijdag 11 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00
VIA CRUCIS: BEN VAN OOSTEN - DUPRÉ
Ben van Oosten, orgel

De Kruisweg van Marcel Dupré is louter instrumentaal. Specialist in het romantisch repertoire Ben van Oosten bespeelt het Verschueren-orgel.

- Marcel Dupré (1886-1971)
- Chemin de la Croix

Zaterdag 12 maart 20.15 uur

€ 20,00/12,50
VIA CRUCIS: ANDRIES VAN ROSSEM
Consensus Vocalis o.l.v. Klaas Stok
Erwin Wiersinga, orgel

Andries van Rossem schreef in opdracht van het Orgelpark een nieuwe 'Via Crucis' voor koor en orgel. Vorig jaar programmeerden we al de eerste zes staties, vanavond gaat de complete 'Via Crucis' in première.

- Andries van Rossem (1957)
- Via Crucis (première, geschreven in opdracht van het Orgelpark)

Dinsdag 15 maart 14.15-17.00 uur

Toegang uitsluitend voor GastVrienden
COLLEGE: HET ORGEL / EEN MUZIKALE TIJDMACHINE
Hans Fidom, docent

Deel 4 van de collegereeks die het Orgelpark speciaal voor GastVrienden organiseert. De zeven colleges vinden wekelijk plaats van 23 februari tot en met 5 april; op 29 maart is er geen college vanwege Pasen. Zie de informatie bij de start van de collegereeks op 23 februari.

Vrijdag 18 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00
ORGEL, ELEKTRONICA & STEMEN
Berry van Berkum, orgel
Zeno van den Broek en Gagi Petrovic, elektronica
Vocaal ensemble met o.a. Stephanie Pan en Anat Spiegel, sopraan

'Ob-literate' is een compositie van Zeno van den Broek en Gagi Petrovic voor orgel, stemmen en elektronica, geschreven in opdracht van Stichting Gaudeamus. Het werk van Zeno van den Broek draait om ruimte, ruimtelijkheid en tijd; hij gebruikt zowel auditieve als visuele middelen. Gagi Petrovic is een componist die elektroakoestische muziek maakt voor verschillende contexten, zoals live concertsituaties en dans- en (muziek)theatervoorstellingen.

- Zeno van den Broek (1982)
- Gagi Petrovic (1986)
- Ob-literate

Zaterdag 19 maart 20.15 uur

€ 15,00/9,00
JAZZ: HOT (HET ORGEL TRIO)
Berry van Berkum, orgel
Steven Kamperman, altklarinet
Dion Nijland, bas

Ook al staat de jazz flink in het krijt bij de kerkelijke soul-traditie, toch blijft jazz op het orgel een uitzondering. Maar HOT (Het Orgel Trio) bewijst dat het wel degelijk kan. Jazzklassiekers van Mingus, Ellington en Parker krijgen zo een verrassende draai.

Zondag 20 maart 14.15 uur

€ 20,00/12,50
ARVO PÄRT: SARAH'S PASSION
Katharine Daine, sopraan
Marine Fribourg, mezzo-sopraan
Edward Leach, tenor
Hitoshi Tamada, tenor
Annemijn Bergkotte, altviool
Kirsten Jenson, cello
Jeanita Vriens, viool
Vitaly Medvedev, slagwerk, orgel en piano
Romain Bischoff, concept, regie en muzikale leiding

Je hoeft niet godsdienstig te zijn om je aangesproken te voelen door de spirituele lading van Arvo Pärt's muziek. In 'Sarah's Passion' worden vier van zijn composities vormgegeven als een betoverend ritueel. Acht musici/performers creëren subtiel bewegende beelden in schilderachtig licht, als abstracte tableaux die traag in elkaar overvloeien. Zo voert 'Sarah's Passion' het publiek langs fundamentele levenservaringen: de overrompeling van de geboorte, de meeslepende kracht van de hartstocht en ten slotte de onafwendbare confrontatie met de dood, die begeleid door de troostende klanken van Pärt ook als een welkome vriend ervaren kan worden.

- Arvo Pärt (1935)
- Pari Intervallo (orgel)
 - Sarah Was Ninety Years Old (percussie, orgel en drie stemmen)
 - Fratres (cello en piano)
 - Stabat Mater (viool, altviool, cello en drie stemmen)

60

Maandag 21 maart 19.00 uur

Maandag 21 maart 21.00 uur

€ 15,00/9,00

ODE AAN BACH

Martin Fondse, toetsen en

muzikale leiding

Ellen ten Damme, zang en tekst
(onder voorbehoud)

Jacob Lekkerkerker, orgel

Artvark Saxophone Quartet

Dirk Peter Kölsch, slagwerk

Marnix Dorrestein, gitaar

Samen met 24classics en de Stichting Johann presenteert het Orgelpark op zijn verjaardag een Ode aan Johann Sebastian Bach: de ‘Happy Bachdag’. Topmusici van verschillende achtergronden voeren een speciaal voor de gelegenheid geschreven compositie van Martin Fondse uit.

Martin Fondse (1967)

- Ode aan Bach (première)

Dinsdag 22 maart 14.15-17.00 uur

Dinsdag 29 maart 14.15-17.00 uur

Toegang uitsluitend voor

GastVrienden

COLLEGE: HET ORGEL / EEN

MUZIKALE TIJDMACHINE

Hans Fidom, docent

Deel 5 (22 maart) en 6 (29 maart) van de collegereeks die het Orgelpark speciaal voor GastVrienden organiseert. De zeven colleges vinden wekelijk plaats van 23 februari tot en met 5 april; op 29 maart is er geen college vanwege Pasen. Zie de informatie bij de start van de collegereeks op 23 februari.

APRIL

Dinsdag 5 april 14.15-17.00 uur

Toegang uitsluitend voor

GastVrienden

COLLEGE: HET ORGEL / EEN

MUZIKALE TIJDMACHINE

Hans Fidom, docent

Het zevende en laatste deel van de collegereeks die het Orgelpark speciaal voor

14

GastVrienden organiseert. De zeven colleges

vinden wekelijk plaats van 23 februari tot en met 5 april; op 29 maart is er geen college vanwege Pasen. Zie ook de informatie bij de start van de collegereeks op 23 februari.

Vrijdag 8 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

COMPONISTENPORTRET: CLAUDIO

F. BARONI

Ensemble Modelo62 o.l.v. Ezequiel

Menalled

Enric Sans i Morera, klarinet

Santiago Lascurain, elektrische

gitaar

Klára Andrlóvá, percussie

Teodora Stepancic, piano

Jan Willem Troost, cello

Claudio F. Baroni, analoge modu-

laire synthesizer

Het Orgelpark programmeert regelmatig componistenportretten: concerten waarin een componist de vrije hand krijgt in de programmering. Vanavond is dat Claudio F. Baroni, die de afgelopen jaren regelmatig in opdracht van het Orgelpark componeerde. Op het programma twee premières en muziek van door hem zeer gewaardeerde leraren.

Claudio F. Baroni (1965)

- in CirCles II (elektrische gitaar, percussie, cello, piano en orgel, 2007-2015)

Gilius Van Bergeijk (1946)

- A piece of cake (klarinet en piano, 2013)

Claudio F. Baroni

- Solo VIII (orgel en elektronica, 2015-2016, première)

Clarence Barlow

- ...until... (gitaar, 1981)

Claudio F. Baroni

- [Nieuw werk voor klarinet, elektrische

gitaar, percussie, cello, piano, orgel en

analoge synthesizer]

28

Zaterdag 9 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

KOOR & ORGEL: AMSTERDAMS

STABAT MATER

Neon - Koor voor Nieuwste Muziek

o.l.v. Fokko Oldenhuis

Laurens de Man, orgel

Ook dit voorjaar schrijven compositiestudenten van het Conservatorium van Amsterdam speciaal voor het Orgelpark samen een werk voor koor en orgel. Vorig jaar startte deze samenwerking tussen Neon - Koor voor Nieuwste Muziek, het conservatorium en het Orgelpark met een ‘Amsterdams Requiem’. Componist Willem Jeths en dirigent Fokko Oldenhuis begeleiden het project. De namen van de componisten worden te zijner tijd op www.orgelpark.nl gepubliceerd.

Studenten van het CvA

- Amsterdams Stabat Mater (première)

Zondag 10 april 14.15 uur

€ 15,00/9,00

SYMFONISCH BLAASORKEST

& ORGEL

Rotterdams Symfonisch

Blaasorkest o.l.v. Anton Weeren

Jan Hage, orgel

Originele muziek en arrangementen voor orgel en symfonisch blaasorkest vormen de ingrediënten voor een spannende middag in het Orgelpark. Dirigent Anton Weeren tekende voor een gloednieuwe compositie.

Alfred Reed (1921-2005)

- Alleluia! Laudamus Te (orgel en harmonie-orkest)

Léon Boëllmann (1862-1897)

- Suite Gothique (arrangement voor harmonieorkest)

Introduction - Choral

Menuet gothique

Prière à Notre-Dame

Toccata

34

Anton Weeren (1976)

- De Oorzaak (orgel en harmonieorkest, première)

Jan van Dijk (1918)

- Concertino (orgel en harmonieorkest)

Jan Hage (1964)

- Improvisatie

Camille Saint-Saëns (1835-1921)

- Uit Symfonie nr. 3

Allegro moderato – Presto (bewerking voor orgel en orkest Stijn Rutten)

Zaterdag 16 april 16.00 uur

Zaterdag 16 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

I/O: PERFORMANCE

Thanasis Deligiannis, componist

Kaja Draksler, componist en pianist

George Dumitriu, componist,

gitarist en live elektronica

Roelof Pothuis, scenograaf

Ensemble I/O ontwikkelde in een aantal interactieve openbare repetities deze performance. Het concept van de repetities was het publiek inspraak te geven in de vormgeving ervan. Wat er precies zal gaan klinken is tot nu toe een verrassing, maar een eerder optreden in 2013 van I/O zorgt voor hooggespannen verwachtingen.

Zaterdag 23 april 20.00 uur

Zaterdag 23 april 21.00 uur

Zaterdag 23 april 22.00 uur

€ 5,00

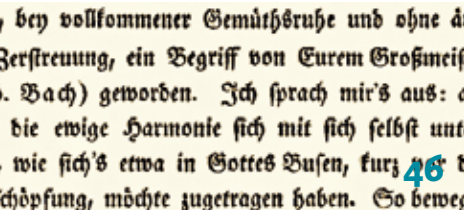
STRIJKORKEST & ORGEL: POULENC

Nederlands Jeugd Strijkorkest

o.l.v. Carel den Hertog

Diederik Blankesteyn, orgel

Opnieuw participeert het Orgelpark in het Vondelfestival, een multidisciplinaire route langs ‘geheime’ locaties rond en in het Vondelpark, waar het publiek stand-up comedy, theater en muziek voorgeschoteld krijgt. Het Orgelpark presenteert zijn aandeel, een programma dat een half uur duurt, drie maal achter elkaar. Het festival stimuleert jong talent: we nodigten het Nederlands Jeugd Strijkorkest en organist Diederik Blankesteyn uit om Poulencs

46

meesterwerk voor orgel en strijkorkest uit te voeren.

Francis Poulenc (1899-1963)

- Concert voor orgel, strijkers en pauken

Andante

Allegro giocoso

Subito andante moderato

Tempo allegro. Molto agitato

Très calme: Lent

Tempo de l'allegro initial

Tempo d'introduction: Largo

Zaterdag 30 april 20.15 uur

€ 15,00/9,00

NEW EUROPEAN ENSEMBLE

& ORGEL

New European Ensemble

Compositiestudenten Koninklijk

Conservatorium

Het Orgelpark probeert het orgel weer middenin het muziekleven te plaatsen. Vanzelfsprekend nodigen we daarom regelmatig ensembles uit die programma's maken waarin het orgel geïntegreerd wordt in voorstellingen waarin het traditioneel niet direct voorkwam. Vanavond hoort u het resultaat van een bijzondere samenwerking tussen het New European Ensemble en compositiestudenten van het Koninklijk Conservatorium Den Haag (KonCon), die met docent Martijn Padding werkten aan nieuw repertoire. Gloednieuwe composities voor orgel en ensemble worden afgewisseld met laatromantisch werk voor ensemble dat zelden op de Nederlandse concertpodia te horen is.

Benjamin Britten (1913-1967)

- Phantasy Quartet

Student KonCon

- [Nieuw werk voor orgel en ensemble]

Giuliano Bracci (1980)

- Hortense

Student KonCon

- [Nieuw werk voor orgel en ensemble]

Jehan Alain (1911-1940)

- Variations sur un thème de Clément

Jannequin

58

PAUZE

Mark-Anthony Turnage (1960)

- Cantilena

Student KonCon

- [Nieuw werk voor orgel en ensemble]

Edward Trevor Bax (1883-1953)

- Oboe Quintet

MEI

STEMSYNTHESE & ORGELS

Woensdag 11 mei 14.15 uur

Toegang gratis

COLLOQUIUM: STEMSTYNTHESE

Fabian Brackhane, Martin Riches,

Hans Fidom

In samenwerking met de Universiteit van Amsterdam presenteert het Orgelpark vandaag een colloquium (14.15 uur) en een concert (20.15 uur) rond het thema stem-synthese: het ontwikkelen van instrumenten die de menselijke stem kunnen nabootsen. De geschiedenis daarvan reikt enkele eeuwen terug en heeft opmerkelijk veel raakvlakken met de geschiedenis van de orgelbouw. Bij het Orgelpark-colloquium hoort een kleine tentoonstelling van onder meer de apparaten/instrumenten van kunstenaar Martin Riches. Op het programma (tweemaal een uur, gescheiden door een pauze) presentaties door Riches zelf; Fabian Brackhane, afgelopen jaar gepromoveerd op onderzoek naar stemimitatiemachines; en Hans Fidom – hij legt verbanden tussen stemimitatie-software, de orgelimitatie-software Hauptwerk, en het register Vox humana van het Nieuwe Barokorgel dat het Orgelpark bouwt. Voertaal: Engels. Het colloquium en het concert zijn onderdeel van een tweedaags congres: aan de Universiteit van Amsterdam worden op woensdagochtend 11 mei en donderdag 12 mei eveneens lezingen gehouden, dan voor een meer gespecialiseerd publiek.

Woensdag 11 mei 20.15 uur

€ 15,00/9,00

STEMSYNTHESE & ORGELIMPROVISATIE

Ute Wassermann, Martin Riches, Michael Edgerton, zelfontwikkelde instrumenten

Guus Janssen, orgel

In het kader van het colloquium over stem-synthese vindt er vanavond een bijzonder concert plaats met geluid en muziek van kunstenaars die zich met stemsynthese bezighouden. De kunstenaars voeren eigen werk uit. Guus Janssen geeft in orgelimprovisaties muzikaal commentaar.

Ute Wassermann (1960)

- Strange Songs (stem en vogelfluitjes, première)

Martin Riches (1941)

- Demonstratie Singing Machine en Talking Machine

Guus Janssen (1951)

- Improvisatie

Martin Riches en Ute Wassermann

- Pneuma (première)

Guus Janssen

- Improvisatie

PAUZE

Michael Edgerton (1961)

- [Nieuw werk voor tape]

Guus Janssen

- Improvisatie

Nicolas d’Alessandro

- Solo

- Demonstratie stemsynthese-instrumenten

Ute Wassermann, Michael Edgerton,

Nicolas d’Alessandro

- Improvisatie

Vrijdag 13 mei 20.15 uur

€ 12,50/8,00

COMPOSERS’ FESTIVAL AMSTERDAM

Compositieklas en ensemble CvA

De compositieafdeling van het Conser-vatorium van Amsterdam presenteert dit jaar de zevende editie van het Composers' Festival Amsterdam. Het festival is een platform waarop afstuderende compositiestudenten van het CvA hun beste werk presenteren; veelal betreft het wereldpremières. De concerten bieden een verbluffende variatie aan muziek: kamermuziek in uiteenlopende zettingen, vocaal, instrumentaal, orgel, elektronische muziek, muziektheater en geluidsinstallaties. Het Orgelpark is een van de concertlocaties. Het programma wordt te zijner tijd op www.orgelpark.nl bekend gemaakt.

Zaterdag 21 mei 14.15 uur

€ 12,50/8,00, kinderen t/m 12 jaar

€ 3,00

FAMILIEVOORSTELLING: IK BEN EEN HELD

Rogier van Erkel, Bob Fosko en

Wiebe Kaspers, spel

Hans Thissen, regie

Ted van Lieshout, tekst

Dit weekend participeert het Orgelpark in het festival De Muze van Zuid. Op allerlei locaties in Amsterdam zal muziek klinken van componisten naar wie straten in Amsterdam-Zuid zijn genoemd. Het Orgelpark presenteert de kindervoorstelling ‘Ik ben een held’ van Muziektheater Max Tak, over een dappere jongen die met zijn bange vader in Amsterdam-Zuid woont. Muziektheater Max Tak: ‘Wanneer er enge wezens in zijn kamer verschijnen, is hij helemaal niet bang, integendeel! Terwijl zijn vader met knikkende knieën in een hoekje staat, ontpopt de zoon zich als een ware superheld, zelfs de hond staat er versteld van. En de liedjes helpen hem daarbij. Wie schreef toch die muziek die in de hele buurt klinkt, en die uit al die orgels schalt?’

Muziek: Tony Overwater (1965), Richard Hol

(1825-1904), Johannes Jozefus Viotta (1814-1859), Catharina van Rennes (1858-1940) en Johannes Verhulst (1816-1891).

Zondag 22 mei 20.15 uur

€ 20,00/12,50

BRISK & GESUALDO CONSORT

Blokfluitkwartet BRISK

Gesualdo Consort

Patrick Ayrton, orgel

Dit weekend participeert het Orgelpark in het festival De Muze van Zuid. Op allerlei locaties in Amsterdam zal muziek klinken van componisten naar wie straten in Amsterdam-Zuid zijn genoemd. In het Orgelpark vindt de afsluiting van het festival plaats, met een echte sterrencast. U hoort een concert met psalmen, madrigalen en instrumentale bewerkingen daarvan. Van de muziek die uitgevoerd wordt kunt u de namen van de componisten Lassus, Willaert en Palestrina op Amsterdamse straatnaambordjes terugvinden. Het exacte programma is te zijner tijd op onze site terug te vinden: www.orgelpark.nl.

Vrijdag 27 mei 20.15 uur

€ 15,00/9,00

BRAM STADHOUDERS: CANTATA

Bram Stadhouders, elektrische

gitaar

Sebastian Brouwer, tenor

David Hoogerheide, elektronica

Met het bezwerende klankritueel ‘Cantata’ verkent gitarist en componist Bram Stadhouders een onontgonnen wereld in een luisterrijk modern mysteriespel. Van spirituele madrigaalkunst en elektrificerende barok tot moderne opera en energieke trance die alle zintuigen prikkelt. Zelfgeschreven teksten in het Engels en Nederlands maar ook door de componist gefabriceerde fantasietaal passeren de revue. De klassieke tenor Sebastian Brouwer, elektronicatovenaar David Hoogerheide en gitarist Bram Stadhouders zorgen voor een zinsbegoochelende avond.

Bram Stadhouders (1987)

- Cantata

Zaterdag 28 mei 20.15 uur

€ 15,00/9,00

COMPONISTENPORTRET:

HANS KOX

Peter van Dinther, trompet

Piet van der Steen, orgel

Frank van de Laar, piano

Tiberiuskwartet:

Tibor Molnar, viool

Zsolt Leitman, viool

Jozsef Molnar, altviool

Peter Kozma, cello

Het Orgelpark zet de 85-jarige componist Hans Kox in de schijnwerpers in een programma met werken voor orgel en trompet, piano en strijkkwartet. Zie ook het interview op bladzijde 14.

Hans Kox (1930)

- Praeludium en fuga (1954, orgel)

- Stray birds (2015, première, orgel en trompet)

Con fuoco

Larghetto

Allegretto

- The darkling thrush (2001, orgel)

- Vioolsonate nr. 3 (1961, revisie 2001)

Allegro con fuoco

Largo

Vivace

- Memories and Reflections voor Piano-

kwintet (2002)

Allegro furioso - Andante calmante

Allegro deciso - Andante cantabile

Allegro scherzando leggierissimo

Adagio molto - Allegro

Zondag 29 mei 14.15 uur

€ 20,00/12,50

VOCAAL: STUDIUM CHORALE,

MENDELSSOHN

Studium Chorale o.l.v. Hans Leenders

Marcel Verheggen, orgel

Vanmiddag hoort u Mendelssohns vocale werken in verschillende bezettingen afgewisseld met twee van zijn orgelsonates.

Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847)

- Sonate III

- Aus tiefer Not schrei’ ich zu dir

I Choral

II Fuge

III Arie mit Tenor Solo und Orgel

IV Choral

- Motette: Herr, nun lässest Du deinen

Diener in Frieden fahren

- Hymne: Hör mein Bitten, Herr, neige dich zu mir (orgel en sopraan)

- Der zweite Psalm: Warum toben die Heiden

PAUZE

- Sonate VI

- Ave Maria

- Der dreiundvierzigste Psalm: Richte mich Gott

JUNI

INTERNATIONAAL SYMPOSIUM: ELECTRIFYING BAROQUE

Donderdag 2 juni - zaterdag 4 juni

Toegang gratis

Van donderdag 2 tot en met zaterdag 4 juni vindt in het Orgelpark een internationaal symposium plaats rond het Nieuwe Barokorgel dat het Orgelpark bouwt. Het symposium is Engelstalig. Introduceerde het symposium van 2015 het project bij een breed wetenschappelijk publiek, nu zijn het met name orgelbouwers en organisten die naar Amsterdam komen. Ze vertellen over de vergelijkbare projecten die zij elders in de wereld hebben gerealiseerd, zowel op het

gebied van nieuwe orgelconcepten als op het gebied van de manier waarop je nieuwe muziek op deze orgels kunt uitvoeren: een nieuw terrein waar vooralsnog vooral pionierswerk nodig is. Uiteraard komt ook de stand van zaken rond het Nieuwe Barokorgel zelf uitvoerig aan de orde, met op zaterdagmiddag 4 juni een excursie naar Elbertse Orgelmakers in Soest, waar het instrument in dan al redelijk gevorderde staat te bewonderen zal zijn.

Op het programma ook enkele concerten: op donderdag 2 juni opent de Weense organist Peter Panyavsky het symposium om 14.15 uur met een concert op het Van Leeuwen-orgel; het zal het laatste concert zijn op dit instrument in het Orgelpark. Donderdagavond geeft Joris Verdin een concert met eigen composities voor orgel en synthesizer (aanvang 20.15 uur) en vrijdagavond concerten jonge organisten die eveneens in de praktijk veel met nieuwe technologie werken (aanvang 20.15 uur).

Zie voor meer informatie www.orgelpark.nl.

Hans Kox, componist van eenzame dadendrang

De muziek van Hans Kox speelt zich af in een universum waarin de emotionele geladenheid van de romantiek hand in hand gaat met de getormenteerde samenklanken van de twintigste eeuw. Het is een spanningsveld dat ook Kox zelf typeert. Op 85-jarige leeftijd is hij onverminderd productief. In een speciaal aan zijn muziek gewijd concert, op 28 mei, zal oud en zeer recent werk te horen zijn.

Hans Kox leidt een vrij teruggetrokken bestaan. Zijn muziek is niet vaak op de Nederlandse podia te horen. Maar hij blijft schrijven. Het aantal werken dat hij op zijn naam heeft staan, is aanzienlijk. De website van zijn uitgever Donemus vermeldt een aantal van 160 composities. Daar is ondertussen wel weer het een en ander bijgekomen. 'Ik heb steeds de biografie van Hector Berlioz voor ogen', zegt hij. 'Tegen het einde van zijn leven wilde hij niet meer componeren. Het was afgelopen. Het is ook af te lezen aan de foto's in het boek. Je ziet hoe de levenskracht hem meer en meer verlaat terwijl hij ouder wordt.'

Compositieproces

Kox haalt dit aan wanneer hij gevraagd wordt naar zijn compositieproces. Het begint vaak met een boek, een gedicht, of een enkele zinsnede. Het kan ook een schilderij zijn. De componist kijkt door het raam naar een troep mussen in zijn achtertuin. De vogels doen rondes langs alle tuinen in de buurt, om te fourageren. 'Ze blijven hier even rondscharrelen, eten wat en vliegen dan weer door', vertelt hij. 'Over een half uur of meer zijn ze hier weer terug. Dat patroon herhaalt zich steeds. Omdat hier veel groen is, zie je verschillende soorten vogels. Dat zou goed de reden kunnen zijn waarom vogels de aanleiding zijn van een aantal stukken, zoals *The Darkling Thrush* en nu *Stray Birds*,

dat ik geschreven heb voor trompettist Peter van Dinther en organist Piet van der Steen. Het is een van de werken die in het Orgelpark gespeeld zullen worden. Het is geïnspireerd op een verzameling filosofische gedichten van Rabindranath Tagore.'

Tijdens het compositieproces krijgt Hans Kox aan de lopende band invallen. Het is niet te stuiten, zegt hij. 'Overal liggen briefjes met invallen. Koffers vol. Ik kom om in de ingevingen. Op mijn nachtkastje heb ik altijd papier, zodat ik ze meteen op kan schrijven als ik wakker word. En dat gebeurt nogal eens, soms midden in de nacht. Vooral als ik tegen een muzikaal probleem aangelopen ben. Ik word wakker en ineens heb ik een oplossing. Maar ik bewaar briefjes ook voor latere composities.'

Organist

Kox is al op jonge leeftijd actief in de muziek. Hij wordt in Arnhem geboren in een muzikale familie. Zijn vader is organist en koordirigent. Op zesjarige leeftijd begint hij met pianospelen. Zijn eerste liedjes schrijft hij als hij twaalf is. 'Op mijn veertiende zette mijn vader me achter het orgel van de Walburgiskerk. Ik deed daar de rouwtjes en trouwtjes, begeleidde koren. Zo kwamen de Händels, de Bachs en de Haydns voorbij, oratoria van Mendelssohn. Het was een geweldige leerschool. Eduard van Beinum, toen dirigent van het Concertgebouw-orkest, heeft me tijdens een mis in de Kerstnacht nog horen spelen. Zes jaar later kreeg ik mijn eerste compositieopdracht van dat orkest. Het orgelspelen gaf me ook de gelegenheid om te improviseren, iets wat me gemakkelijk afging. Ik deed dat thuis ook. Ik speelde muzikale portretten van mensen die in de kamer zaten, en dan moesten ze na afloop raden wie ik uitgebeeld had.'

Kox studeert af op orgel en piano, maar besluit na zijn eerste succes met het Concertgebouworkest door te gaan met componeren. 'Dat

Auteur

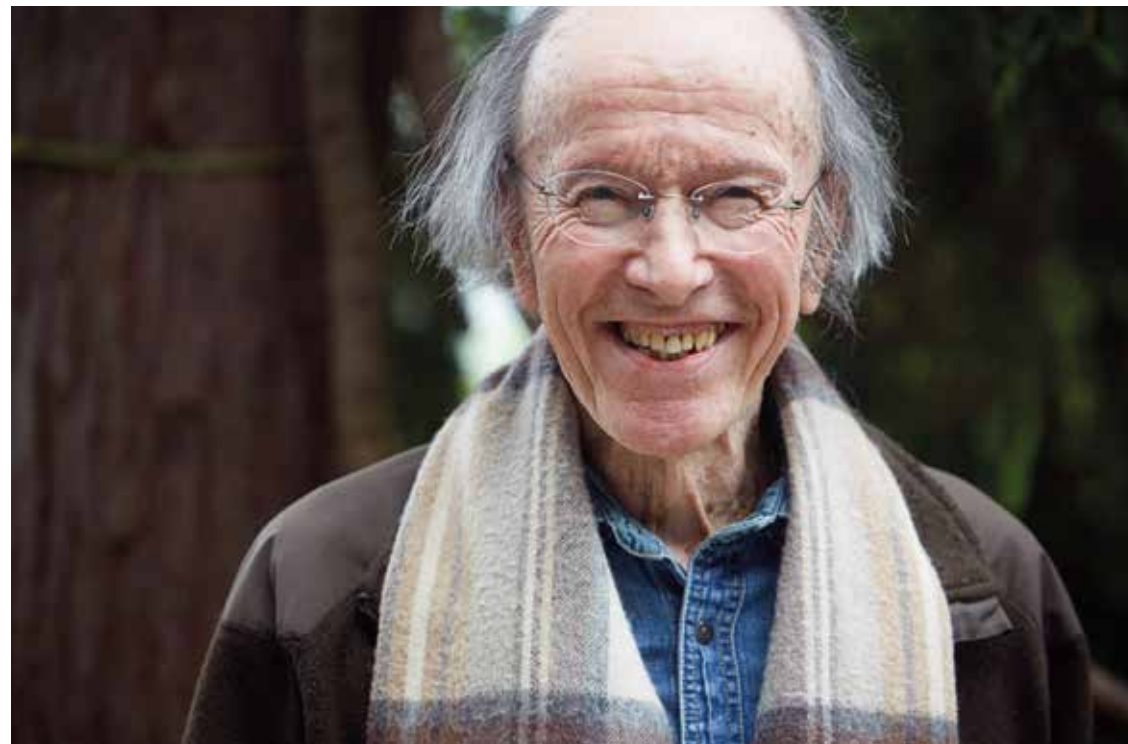
René van Peer is muziekjournalist. Hij is onder meer bekend van VPRO-programma's als *Café Sonore*; hij publiceert in kranten, tijdschriften en online, bijvoorbeeld voor *Gonzo* (circus) en het Canadese magazine *Musicworks*. Hij schrijft programmatoelichtingen voor het Muziekgebouw aan 't IJ en verzorgt inleidingen bij het Holland Festival.

was echt iets anders dan nootjes schrijven, zoals ik in mijn jeugd deed. Het gaat om de kwaliteit van de inval, en om de technische uitwerking. Het zijn geen gemakkelijke stukken voor de musici. De muziek is speelbaar, maar ze moeten er wel hard voor werken. Ik heb altijd de behoefte gehad om noten te schrijven. Geen idee waar dat vandaan gekomen is. Het is een roeping. Ik kan het niet anders omschrijven.'

Pessimisme

Die onstuitbare drang om te scheppen lijkt haaks te staan op het pessimistische mensbeeld van Kox. Van dat pessimisme getuigt zijn *War Triptych*, één grote aanklacht tegen het leed dat mensen elkaar kunnen aandoen. Dit drieluik omvat een cantate opgedragen aan Anne Frank, een requiem voor Europa, en een werk voor koor en orkest dat hij schreef ter nagedachtenis aan de Slag om Arnhem, *In Those Days*. Dat laatste, een opdracht van het Airborne-comité in die stad, had een speciale betekenis voor Kox. Op veertienjarige leeftijd maakte hij de evacuatie van zijn geboortestad mee, de chaos en de ontredde die dat met zich meebracht. 'Mijn mensbeeld is daarop terug te her-

leiden', zegt hij zelf. 'Ik kreeg zo al heel vroeg inzicht in wat de mens is en doet, en waarom. Daar werd ik niet vrolijk van.' Dat wordt er niet beter op wanneer hij in de jaren zeventig de aansluiting verliest met de ontwikkelingen in de Nederlandse muziek. In de jaren vijftig en zestig wordt hij gezien als een rijzende ster, een van de grootste beloften in het naoorlogse Nederland. De componisten die zich eind jaren zestig verenigen in de Notenkraaiers beschouwen hem blijkbaar als iemand van de generatie waar zij tegen ageren, de gevestigde orde. Zijn eerste opera *Dorian Gray* wordt in landelijke dagbladen met de grond gelijk gemaakt. In diezelfde periode wordt Kox aangesteld als artistiek leider van het Concertgebouworkest, maar trekt zich terug omdat hij er niet zeker meer van is dat zijn artistiek inzicht serieus genomen zal worden. Hij voelt zich in de steek gelaten en trekt zich terug uit het Nederlandse muziekleven. De componist voelt zich als iemand die zich staande probeert te houden bij voortdurende tegenwind. Dat gevoel wordt treffend uitgebeeld door een sculptuur in zijn achtertuin: figuurtjes op een dukdalf die, diep voorovergebogen, een storm lijken te trotseren.

‘Ik heb altijd de behoefte gehad om noten te schrijven’

‘Ik ben een Einzelgänger’

‘Ik ben een *Einzelgänger*’, zegt hij. ‘Ik sta buiten het muziekleven. Omdat ik weinig contacten heb, is het lastig stukken uitgevoerd te krijgen. Mijn zesde symfonie uit 2012 wacht nog steeds op uitvoering, net als mijn opera *Das grüne Gesicht*. Die heb ik veertien jaar geleden al afgemaakt. Drie jaar geleden zou het in première gaan tijdens het Holland Festival. Dat is op het laatste moment niet doorgegaan omdat het Residentie Orkest, dat de uitvoering zou verzorgen, een andere verplichting was aangegaan.’

Wat hem aan de gang gehouden heeft, is niet alleen zijn onbedwingbare werklust geweest, maar ook een kring van mensen die hem zijn blijven steunen, zoals pianist Frank van de Laar, die het programma rond de componist in het Orgelpark heeft samengesteld. Ook Sieuwert Verster, de man achter het label Attacca, blijft hem trouw.

Met enige regelmaat brengt hij de muziek van Kox uit op cd. De laatste jaren worden zijn composities weer wat vaker uitgevoerd. In 2015 was zijn *Anne Frank cantate* twee keer te horen rond de Dodenherdenking. Beide uitvoeringen trokken grote belangstelling, stelt Kox met zichtbaar plezier vast. ‘De mensen waren zo stil. Je hoorde geen kuchje, geen ritseltje. Ze waren aangedaan. Maar fijn is bovenal dat er mensen om me heen staan die me een warm hart toedragen. Frank van de Laar heeft de moeilijkste stukken van me gespeeld. Hij heeft de moed om dat te doen.’

Hans Kox mag zich afgezonderd hebben van het gewoel van het muziekleven, misschien is nu de tijd rijp voor een publieke herwaardering van zijn werk.

Spinvis in het Orgelpark Gedreven door het toeval

Multitalent Erik de Jong, alias Spinvis, zal in februari het Orgelpark aandoen. Hij geeft er op 21 februari een dubbelconcert, samen met andere musici en zangers. Jolanda Breur zocht hem op voor Timbres, thuis in Nieuwegein.

‘Het is hier wel donker, hoor.’ Erik de Jong gaat voorop de krakende, open trap naar zijn souterrain af. Het is de opvolger van de zolder van zijn vorige Nieuwegeinse woning waar hij zijn eerste album *Spinvis* sampelde: hier is zijn studio. Op een donkerblauw tapijt en tegen rode wanden staan een glanzende, zwarte piano, een groot bureau met vier computerschermen en een verzameling muziekinstrumenten, deels in koffers. ‘Dit is mijn binnenwereld.’ De Jong werkt er aan zijn nieuwe album dat dit voorjaar moet uitkomen. ‘Die deadline is nodig anders blijf ik bezig. Ik duik niet zoals andere artiesten enkele weken de studio in om een plaat op te nemen.’ De componist, muzikant en zanger werkt integraal voortdurend aan zo’n zes projecten tegelijk. ‘Soms is een van deze groeiende plantjes klaar en dan knip ik hem af.’

Auteur

Tijdens vier jaar zwerven over de wereld gaf Jolanda Breur duikles in verre oorden, begeleidde groepsreizen op verschillende continenten, studeerde cultuurwetenschappen en schreef een reisgids. Dat laatste gaf de doorslag: leven van de pen wilde ze. Na de opleiding Journalistiek voor Academics trad zij in dienst van dagblad *Trouw*. Inmiddels schrijft ze als zelfstandig journalist ook voor andere media, vooral over zingeving en levensbeschouwing.

Poëzie

Iedere ochtend rond negen uur gaat De Jong ‘gewoon aan de slag’ in zijn studio. Met een gedicht. ‘Poëzie inspireert me, zet mijn hoofd in de juiste stand. Moderne, Nederlandstalige teksten, onvertaald. Als je poëzie vertaalt, gaat de schoonheid verloren.’ Maar onontbeerlijk voor de start is een sterke aandrang om iets te maken. ‘Anders lukt het niet. Dat gevoel heeft me gelukkig nog nooit in de steek gelaten.’ De aandrang is abstract, het resultaat ongewis. ‘Ik heb soms het idee dat het een vrolijk, raar of droevig liedje wordt, maar dat klopt nooit. Ik zie wel. Onderweg verdwaal ik en gebeuren er ongelukjes, foutjes waarin ik mogelijkheden zie en die knoop ik aan elkaar.’

Polaroidfoto

Terwijl De Jong componeert, ontwikkelen zijn teksten zich als polaroidfoto’s. Langzaam verschijnen de details. ‘Ik mummel met de muziek mee in een niet bestaande taal. Als ik de opname afluister, lijkt het alsof ik een tekst zing, klanken die ik zó fonetisch kan opschrijven. Het voordeel is dat de tekst die ik daarna schrijf al gezongen is. De klank zit lekker in de melodie. Als je eerst een mooie tekst op papier zet, wil die nog wel eens niet goed zingen. Nu is mijn adem al mooi verdeeld.’ Vervolgens kiest hij tekst bij de klanken die hij heren der heeft opgevangen. ‘Vanochtend hoorde ik ergens de zin “er staat

De foto's zijn gemaakt bij Spinvis thuis; de ruimte met het enigszins rode licht is zijn studio op de onderverdieping.

een prijs op mijn hoofd”. Ik vraag me af wat ermee bedoeld wordt en dan volgt een keten van beelden waaruit een personage ontstaat. Ik zie dan dat hij op een strand staat of in een kamer. En zo ontstaat een verhaal. Ik ga ook zeker iets met deze uitdrukking doen.’

Zingende zaag

De zinnen en woorden die De Jong oppikt, slaat hij direct op in zijn telefoon. ‘Dat is mijn kapitaal.’ Hij laat ze aansluiten op de mummel-opnames die er al zijn. Geen willekeurig proces volgens hem, maar aanwijzingen uit zijn onderbewustzijn die hij alle ruimte geeft. ‘De keuzes lijken toeval, maar zijn het niet.’ Wellicht klinkt zijn muziek daarom soms onwerkelijk maar toch vertrouwd. Hij pakt een zingende zaag tussen de koffers vandaan. ‘Leuk dat dit instrument gewoon door een zaagfabrikant wordt gemaakt.’ Hij bespeelt het tevergeefs. ‘Dit is moeilijk en heel zwaar.’ Dat lijkt ook te gelden voor het creatieproces, want één gevormde zin in 24 uur is voor hem al een goede dag. ‘En soms doe ik nog een muzikale vondst, waardoor ik de tekst weer aanpas. Als ik iets graag wil, kan ik te geforceerd bezig zijn. Dan leg ik het werk een paar weken weg. Om vervolgens te zien wat er aan scheelt. Vaak moet ik flink snijden, kiezen. Vreselijk, want ik was juist zo blij met al die vondsten. En het resultaat is nooit perfect, ondanks die verwachting waar ik altijd mee aanvang. Maar er komt een moment dat je een abstract, perfect idee vanuit de lucht op de grond moet zetten.’

Geen toeval

Openstaan voor het toeval dat geen toeval is. We zouden het volgens De Jong vaker moeten doen. Zoals hij ermee speelt tijdens het componeren, doet ook de wetenschap met haar bijvangst belangrijke ontdekkingen, vertelt de muzikant. ‘Intuïtie.’ Twee jaar geleden was hij drie maanden Cultural Professor aan de TU in Delft. De bètastudenten stonden in de rij. Als selectieprocedure liet hij hen een hoorspel van één minuut maken. ‘Hun vondsten waren echt te gek en heel poëtisch.’ De professor was benieuwd naar de invloed van kunst op hun wetenschappelijke werk. ‘Een studente maakte waterpompen voor de derde wereld. Mooie boeken en voorstellingen helpen haar om die straks in een menselijke context te zetten. Om te begrijpen hoe de ander in elkaar steekt en straks met de pompen in den vreemde de boer op te gaan.’ De Jong was ‘erg onder de indruk’ van de nieuwe generatie. ‘Ze zijn tien keer zo slim als ik, praktisch en heel idealistisch. Dat had ik niet verwacht. Veel geld verdienen is geen onderwerp.’

Alledaagsheid

Dat toeval hem sterk leidt tijdens zijn werk in het souterrain, zorgt voor liedteksten die naar hun betekenis laten raden. Toch heb je een vermoeden. Een mysterie dat je moet koesteren, volgens De Jong. ‘Ik kan geen antwoorden geven, omdat ik het zelf niet weet. Dit gaat om het onbenoembare, het allerhoogste.’ En de tekst vormt

maar de helft, want de muziek tilt de woorden naar een hoger plan. ‘Hoe minder expliciet, hoe sterker dat effect.’ De componist gebruikt alledaagse zinnnetjes, flarden van gesprekken. ‘Ontroerend. Ik luister goed naar de manier waarop mensen praten, hoe ze hun woorden vormen. Ze maken bijvoorbeeld bijna nooit hun zinnen af. Die klanken van taal zijn muziek op zich. Zet je ze in een mooie muzikale context, dan verzilver je hun alledaagsheid.’

Magie

De Jong is graag alleen in zijn binnenwereld. Optredens in theaters en op poppodia vormen de buitenwereld. Hij moest eraan wennen. ‘Hier beslis ik over iedere komma zelf. Op het podium gebeuren dingen die ik niet kan beheersen, dat is soms frustrerend. Het begint al met hoe je eruit ziet en beweegt, daar koos je zelf niet voor. Daarnaast maak je

fouten of je vergeet een tekst.’ Hij draait zijn linkerpols naar zich toe en lacht. ‘En dan zie je iemand in het publiek zó op zijn horloge kijken.’ Maar hij kreeg plezier in optreden en hij ervaart de beide werelden inmiddels als ‘in balans’. ‘Ik moest leren dat ik niets hoefde te verkopen, want dat voelen mensen. Ik doe wat ik doe zo goed mogelijk en dat is het. Toen ik dat besepte, veranderde de magie van de zaal totaal. Fouten bestonden niet meer en optreden werd een feest.’ Het is niets voor hem, maar in zijn agenda staan al muzikale verplichtingen voor in 2018. ‘Dat kan niet anders als je met het Nederlands Kamerkoor of Reisopera wilt werken.’ Ook probeert hij voet aan de grond te krijgen in Frankrijk. ‘Heel spannend, eng.’ Hij wil blijven zoeken en verdwalen in deze richting. ‘Zolang ik er plezier in heb. Want als dat verdwenen is, houdt het op.’

Succesvolle apengreep

Zingen en musiceren was als voetbal en tv kijken in de jeugd van ‘Spinvis’ Erik de Jong (54). Zijn opa had een hawaïdansorkest in Rotterdam, waarin zijn ouders gitaar speelden. Dat instrument pakte hij op zesjarige leeftijd zelf op maar hij kreeg geen les. Daarom gebruikt hij zijn duim op de hals nog altijd in een ‘apengreep’. Na een jaar slagwerk en een poging in compositie en arrangement verliet De Jong als jongvolwassene het conservatorium. Hij was begin 20 en ‘fladderde rond’ in verschillende punkbandjes. ‘Ik was er nog niet aan toe, dat vind ik nu wel jammer. Zeker arrangeren is een vak.’ De Jong debuteerde laat; hij was 41. Maar wellicht is hij juist vanwege deze achtergrond en eigen techniek wel zo succesvol. Hij won onder meer de Zilveren Harp, de Popprijs en de Annie M.G. Schmidt-prijs voor het beste theaterlied.

'Als ik iets graag wil, kan ik te geforceerd bezig zijn'

Hans Koolmees componeert voor het Orgelpark

‘Uiteindelijk gaat het in kunst over het verlies van controle’

Dit voorjaar presenteert het Orgelpark tweemaal een componistenportret van Nederlandse componisten: Hans Koolmees (op [28 februari]) en Hans Kox (op [28 mei]). Het idee achter deze portretconcerten is dat de componisten zelf vrije hand hebben in de samenstelling van het programma, en de ervaring leert dat de resultaten zonder uitzondering bijzonder veelkleurig zijn. Jacqueline Oskamp interviewde Hans Koolmees.

Nikolaj Gogol (1809-1852)

Dante Alighieri (1265-1321)

Tot nu toe schreef hij stukken voor ‘orgel plus’, zoals *Trio* voor orgel, saxofoon en slagwerk (2015) en *Events* voor orgel en slagwerk (2009), maar het eerstvolgende werk dat componist Hans Koolmees (1959) in opdracht van het Orgelpark maakt, wordt een compositie voor orgel solo. Koolmees kent het instrument van binnenuit, want het vormde de opstap naar zijn muzikale carrière. ‘Mijn oma speelde harmonium en als kind zat ik daar altijd op te prutsen. Toen ik een jaar of tien was kocht mijn vader een Riha Andante, zo’n elektronisch orgel. We gingen samen op orgelles. Groepsles. Met z’n allen speelden we dan *O, when the saints*. Daar kreeg ik al weer snel tabak van, maar later heb ik wel klassiek les genomen en zo kwam het conservatorium in beeld.’

Rotterdamse School

Koolmees studeerde bij Jet Dubbeldam aan het conservatorium in Rotterdam. ‘Veel organisten kwamen uit de gereformeerde hoek en daarin voelde ik me nooit zo thuis. Ik kom zelf uit een hervormd gezin en heb niet zo’n tik van de religieuze molen meegekregen. Ik heb de

studie wel afgemaakt want ik hou van het instrument en het bijbehorende repertoire, maar de compositieafdeling paste veel beter bij me.’ Net als zijn voormalige leraar Klaas de Vries wordt Koolmees gewoonlijk tot de Rotterdamse School gerekend. Gevraagd naar het karakteristiek daarvan zegt hij: ‘De definitie van de Rotterdamse school is dat er geen definitie is. Diversiteit is een van de belangrijkste kenmerken, dus dat is juist de ontkenning van een school. De term is afkomstig van de criticus Frits van der Waa, die ooit als kenmerk noemde dat de Rotterdamse componisten *lezen*. Ze laten zich vaak door literatuur inspireren en laten zich misschien iets meer door hun intuïtie leiden dan de Haagse componisten, die vooral abstracte constructies bedenken. Wellicht was dat vroeger zo, maar volgens mij zijn er tegenwoordig evenveel uitzonderingen op die typering.’

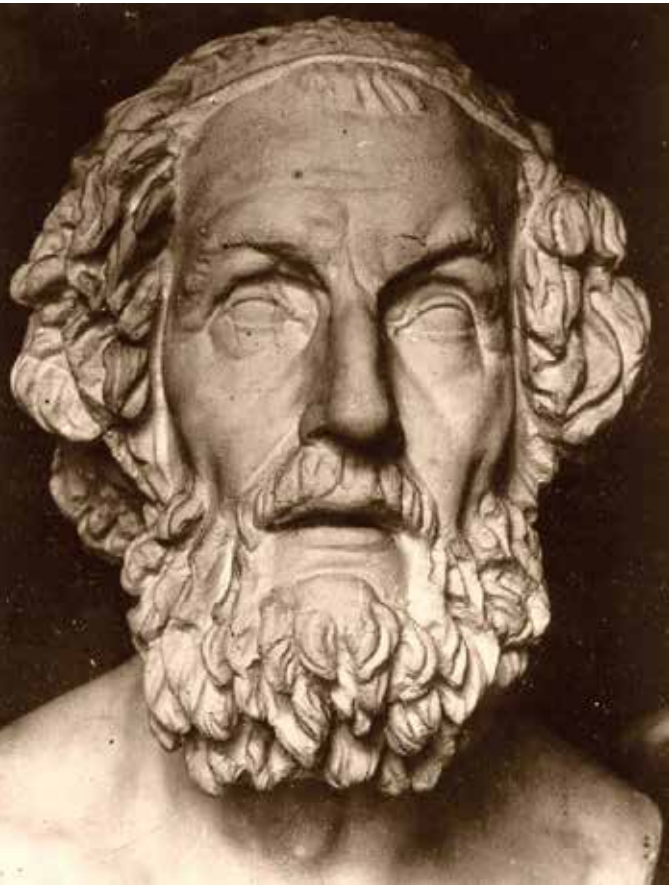
Literair

Dat neemt niet weg dat literatuur in de muziek van Koolmees een opvallende rol speelt. Hij schreef koorwerken en liederen op tekst van Gogol, Heine, Dante, Homerus en De Sade, een opera gebaseerd op de roman *De Waterman* van Arthur van Schendel, voor het oratorium *De toren van Babel* putte hij uit het Oude Testament.

En hij is een groot bewonderaar van W.F. Hermans. ‘Maar zijn teksten heb ik nooit gebruikt, want zijn proza drijft volledig op de ontwikkeling van betekenis. Muziek vraagt om poëzie, ritme. Het kiezen van een tekst beschouw ik als een stadium in het componeren. Ik heb een muzikaal idee waar ik een tekst bij zoek, niet andersom. Muziek als

Auteur

Jacqueline Oskamp is muziekjournalist. In 2003 publiceerde zij *Radicaal gewoon*, een boek waarin ze enkele van de belangrijkste Nederlandse componisten van vandaag portretteert. In 2011 presenteerde ze in het Orgelpark haar boek *Onder Stroom*, over de geschiedenis van de elektronische muziek in Nederland.

Homerus (8ste eeuw voor Christus)

illustratie van een tekst levert over het algemeen een vervelend resultaat op. De tekst moet een abstracte betekenis of lading hebben die geschikt is om in de compositie te fungeren. Een paar keer heb ik in het Russisch gecomponeerd. Teksten van Gogol voor het koorwerk voor *Posjlost* en meer recent Daniil Charms – in beide gevallen heb ik de tekst niet alleen gekozen vanwege de semantische betekenis, de inhoud, maar misschien nog wel meer vanwege de ritmiek en kleur. Overigens is het bij Charms nog niet zo eenvoudig te zeggen waar het over gaat. Zijn absurdisme zet de normale logica op z’n kop. Ook maakt hij veel gebruik van opsommingen en daar ben ik gek op. Een opsomming is in feite een muzikale vorm en dan maakt het eigenlijk niet zoveel uit wat er opgesomd wordt, *als* er maar opgesomd wordt.’

Strawinsky

In de dertig jaar dat Koolmees componeert – zijn oeuvre omvat kermmuziek, ensemblestukken en orkestwerken – is er één grote constante: zijn liefde voor Strawinsky. Ja, tot vervelens toe, lacht hij. ‘Tijdens mijn studie zei Klaas de Vries wel eens: “Dit lijkt te veel op Strawinsky.” En dat was dan ook zo. Ik denk dan maar: je kunt je

Heinrich Heine (1797-1856)

voorbeelden slechter kiezen. Maar hoe minder ik me druk maak over een mogelijke gelijkenis, hoe beter ik een eigen draai aan mijn muziek weet te geven. Onlangs hoorde ik in de Zaterdagmatinee *Le Rossignol*. Ik kende dat stuk nog niet zo goed en het overrompelde me totaal. De eerste schetsen maakte hij toen hij halverwege de twintig was en je ziet dat hij zo jong al zo’n grip op het materiaal had. Dat was voor mij weer een nieuwe ontdekking en die wetenschap voegt nog meer toe. Het maakt de bewondering alleen maar groter.’

Motoriek

In 1994 kreeg Koolmees een grote prijs voor *Cantate*, dat hij ter gelegenheid van het 90-jarig jubileum van het Residentie Orkest schreef. Toch beschouwt hij dat stuk niet als zijn doorbraak. ‘Het was heel leuk dat ik die prijs kreeg en dat er veel publiciteit omheen was, maar het vormde niet het belangrijkste moment in mijn ontwikkeling. Er is niet één moment. Als ik terugkijk op mijn ontwikkeling kan ik constateren dat mijn studie compositie werkte als een soort snelkookpan; in die periode heb ik veel informatie opgenomen, maar pas later kon ik dat allemaal een plek geven en ben ik mijn eigen taal gaan ontwikkelen.’

‘Tijdens mijn studie probeerde ik in één akkoord of in één interval of melodische frase iets van een signatuur te leggen. Daar ben ik goed van teruggekomen. Nu probeer ik eerst veel te laten stromen en pas daarna de bijzaken van de hoofdzaken te scheiden. Op den duur heb ik ontdekt dat identiteit vooral in de motoriek zit, niet zozeer in het zoeken naar de essentie – want dan kom je vaak uit op iets wat juist heel inwisselbaar is.’
‘Het heeft ook te maken met controle. Vroeger probeerde ik het materiaal tot in detail te controleren, maar uiteindelijk denk ik dat kunst juist gaat over het verlies van controle. Pas dan komt de essentie naar boven. Dat soort inzichten zijn de vrucht van ervaring. Ik zeg dit ook vaak tegen mijn compositiestudenten op het conservatorium. Veel studenten zijn onzeker over wat ze maken. Het risico van in een te vroeg stadium kritisch zijn is dat je alleen maar noten weggooit. In het begin moet je je eigenlijk helemaal niet druk maken over hoe het klinkt. Je moet een stroom op gang brengen, en pas in tweede instantie kijken: wat snijdt nu hout?’

Léger

Ondanks deze losse werkwijze stelt Koolmees zich grenzen in de vorm van een concept of een abstract idee. ‘Dat is niet één twee drie in woorden of getallen te vangen, zoals een conceptueel kunstenaar zou doen, maar op een intuïtief niveau hanteer ik ook een concept.

In het stuk waar ik op dit moment aan werk, een concerto voor blokfluit, panfluit en kamerorkest, speelt het werk van de beeldend kunstenaar Fernand Léger een grote rol.’
Op de iPad laat hij een afbeelding zien van *La ville*, een kubistische collage van de grote stad. ‘Wat mij aanspreekt zijn de stripachtige zwarte lijnen, terwijl de kleuren hun eigen gang gaan. Een baan rood hier, een cirkel geel daar – vorm en kleur zijn bijna onafhankelijk. Dat is mijn concept. Dat geeft veel sturing aan mijn compositie. Op de meest elementaire manier kan dat betekenen dat bijvoorbeeld melodie en akkoorden haaks op elkaar staan. Of dat verschillend materiaal op elkaar knalt, in plaats van dat je organisch van het een naar het ander toewerkt. De stad van Léger is ook gemonteerd, in elkaar geknutseld. Verder spreekt me aan dat het doek het midden houdt tussen abstract en figuratief. Dat kun je vertalen naar balanceren tussen tonaal en atonaal. Voor al mijn muziek geldt dat ze nooit tonaal en nooit totaal chromatisch is.’

Fernand Léger (1881-1955), La ville (1919)

Digitaliteit

De nieuwe orgelsolo van Hans Koolmees die in februari in het Orgelpark zal klinken, staat op het moment van ons gesprek nog niet op papier. Maar Koolmees vertelt dat hij zich aangetrokken voelt tot de mogelijkheden van de digitale speeltafel van het Sauer-orgel. Het feit dat alle registraties in het computergeheugen kunnen worden opgeslagen, geeft een ongekennde vrijheid. Ter illustratie pakt Koolmees de partituur van *Fa Si* van Luciano Berio erbij, gesigeneerd door de componist zelf. 'Kijk, soms is er per maat een registerverandering. Met de twee registranten heb ik eindeloos gerepeteerd, zo gecompliceerd is dat stuk. Door het digitale klavier valt dat probleem nu grotendeels weg: met één druk op de knop spring je naar de volgende registratie. Gelukkig zijn steeds meer orgels uitgerust met zo'n computersysteem, zodat het ook elders gespeeld kan worden gespeeld.'

'Muziek als illustratie van een tekst levert over het algemeen een vervelend resultaat op'

Weekend rond de elektrische gitaar in het Orgelpark

Wiek Hijmans: **‘We kunnen het wel ontkennen, maar klassiek is een niche’**

In maart staat de elektrische gitaar een heel weekend centraal in het Orgelpark.

Gitarist Wiek Hijmans speelt daarbij een hoofdrol. Hij maakte furore in de klassieke muziek, maar weigert zich tot dat genre te beperken. Hij stelde een programma samen met pop, jazz én klassiek.

Wiek Hijmans groeide op in Middelburg, maar voelde zich nooit een Zeeuw: ‘Het Festival Nieuwe Muziek, dat was er als enige de moeite waard.’ Hij studeerde in Amsterdam, speelde bij het Maarten Altena Ensemble, en studeerde in ’96/’97 nog een jaar in New York. Hijmans: ‘Dat was bij David Starobin. Hij toonde een zeer open geest door mij als eerste elektrische gitarist op de klassieke afdeling toe te laten, tussen al die klassieke gitaristen. Maar ik ging daar als een tierelier, ik heb daar zelfs de Segovia Award gewonnen. Zo’n prijs onderschatten we in Nederland een beetje. Ik kreeg meteen veel meer werk in de hedendaags gecomponeerde muziek. Voor die tijd had men meer het beeld van mij als improgitarist. Het woord “prijs” blijkt dan toch echt een goede trigger te zijn.’

Wat is, voor de leek, precies het verschil tussen een improgitarist en een gitarist die hedendaags gecomponeerde muziek speelt?

‘Eigenlijk zou ik het beantwoorden van die vraag moeten weigeren, omdat ik zelf vind dat daar geen verschil tussen zou moeten zijn! Maar goed: er is een duidelijke waterscheiding in de beeldvorming, daar gaat het altijd over, want de hele infrastructuur is gebaseerd op die beeldvorming. Er is niet voor niets een Bimhuis en aan de andere

kant een Concertgebouw. Mensen identificeren zich met bepaalde aspecten van een uitvoeringspraktijk. Zo heb ik in Los Angeles bij een klassiek orkest staan improviseren, met een zaal vol grijze koppen die eigenlijk voor Mozart en Beethoven gekomen waren.’ ‘Er wordt niet alleen onderscheid gemaakt tussen gecomponeerde en geïmproviseerde muziek. De hokjes gaan verder: ben je een oude-muzikspeler, ben je romantiekspecialist, speel je alleen modern? In werkelijkheid zie je dat mensen van alles doen, en ik ben net zo. Ik speel bij David Kweksilber en ik speel met orkesten. Met violist Peter Brunt vorm ik een duo en we spelen van alles: Rachmaninov, Paganini en Ravel, maar ook bijvoorbeeld Ornette Coleman. Ik was als tienjarige al geïnteresseerd in de muziek van Xenakis en Feldman, maar tegelijkertijd was ik een hele grote Beatlesfan. Op mijn zeventiende schreef ik in mijn eerste cv dat ik mij ten doel stelde om de elektrische gitaar in de hedendaagse gecomponeerde muziek te integreren.’

Ambitieu! Wat hebben de Beatles aan je muzikaliteit bijgedragen?

‘Als kind speelde ik klassiek slagwerk, maar op gitaar ben ik met popmuziek begonnen. De Beatles zijn heel belangrijk geweest voor mij. Zij lieten horen dat popmuziek veel meer kan zijn dan muziek om op

te dansen of iets dat alleen maar over seks gaat. Zij hebben bewezen dat je elke mogelijke vorm van geluid en muzikale traditie kan incorporeren in iets dat je popmuziek noemt. Luister maar naar de strijkers in *Yesterday* of *Eleanor Rigby*, de hoornsolo in *For No One*, de cello in *I’m The Walrus* en de omgekeerde tape die je overal terughooft. Die jongens luisterden naar Stockhausen, hadden contact met Cage. Neem *Revolution no. 9*, waar puur geluiden aan elkaar geplakt worden. Op dezelfde plaat heavy metal met *Helter Skelter*. De lyriek, de zang en ook de presentatie en het contact met publiek, dat zijn allemaal ijkpunten voor mijn muzikale bestaan. Hun muziek is zo compleet. Alleen Mozart is denk ik completer.’

Hebben de Beatles iets magisch voor jou of was het simpelweg goede chemie?

‘Grappig dat je dat zo zegt, want die twee hebben met elkaar te maken. Ik denk dat er magie ontstaat als de muzikanten op een diep non-verbaal niveau met elkaar communiceren. Dat groepsproces ben ik de laatste jaren steeds belangrijker gaan vinden. Door het boek *Woorden kunnen je brein veranderen* ben ik heel anders tegen musiceren aan gaan kijken. Ik heb nu een band samengesteld uit mensen die ik al heel lang ken, zonder te kijken naar wat of hoe goed ze spe-

len. Gewoon om te kijken hoe we met de ideeën uit dat boek mooie muziek kunnen maken.’ ‘Ik vind dat proces, dat groeien van nummers door interactie, nu veel belangrijker. Vroeger was ik, zoals veel musici, meer “goal-oriented”, zoals dat heet. Daar word je heel goed van, op een bepaald vlak. Ik heb dat najagen van ideeën zelf ook heel ver kunnen doorvoeren, met enorme festivals zoals Amsterdam Electric Guitar Heaven, hele grote internationale dingen, al dat werk. Ik moest vorig jaar het New York Philharmonic afslaan, omdat ik al een andere gig had. Niks mis mee allemaal, maar ik denk alleen dat er nog meer is in het leven. De veranderingen in het culturele landschap, het wegvallen van subsidies, dat heeft allemaal wel meegespeeld in mijn hernieuwde belangstelling in popmuziek bijvoorbeeld.’

Omdat je daar meer publiek mee zou kunnen trekken?

‘Ja en nee, het heeft te maken met die labels. Als ik ergens het woord jazz of klassiek op plak, sluit ik meteen 90% van de mensheid uit als publiek. We kunnen het wel ontkennen, maar klassiek is een niche. Dat is niet erg, ik ben zelf ook opgegroeid met de Beatles. En ik weet dat popmuziek ook uitdagend en provocerend kan zijn.’

Heeft deze open blik op muziek iets te maken met je eigen gezin?

‘Ja, goed gezien! Ik ben door mijn kinderen meer in aanraking gekomen met de popmuziek van nu. En er gaat hier geen liedje de deur uit zonder goedkeuring van mijn kinderen. Het mooiste wat mij kan overkomen is dat ik hen mijn popliedjes hoor fluiten.’

Je nieuwe drijfveren en je fascinatie voor popmuziek, gaan we daar ook iets van terugzien in het Orgelpark?

‘Zeker! Wat ik wil beloven, is dat je te horen krijgt welke mooie kleurencombinaties er te maken zijn met de elektrische gitaar en het orgel. Puur vanuit het instrument gedacht zijn er sowieso overeenkomsten tussen die twee: het zijn onwaarschijnlijk kleurrijke instrumenten. Op de gitaar kan je, evenals bij het orgel, zo veel registers opentrekken.’

Ze hebben natuurlijk ook hun beperkingen...

‘Klopt, een van die beperkingen is dat het geluid zo ver weg is van je handen. Versterker, orgelpijp. Dat vind ik een hele frappante overeenkomst tussen die twee. Natuurlijk zijn er ook veel verschillen tussen het orgel en de gitaar, en het streven is dat die twee werelden op

een leuke manier met elkaar zullen botsen. Bram Stadhouders komt met zijn midigitaar The Busy Drone bespelen, en bluesgitarist Leif de Leeuw soleert over een orgelarrangement van Pink Floyd. Er zal popmuziek klinken, klassiek, improvisatie, en we organiseren een plug-’n-play-orkest. Tientallen gitaristen, van elk niveau, samenspelend met het orgel.’

Een beetje zoals die stadionshows waar ze Smoke On The Water van Deep Purple spelen?

‘Ja, maar dan interactief. Een beproefd concept vanuit Guitar Heaven: met gebaren stuur ik de groep. Momentmuziek, die toch welluidend is. Mits de gitaren natuurlijk gestemd zijn en de versterkers goed afgesteld. Een mooi concept, omdat je amateurs heel direct bij de muziek betrekt. En als iemand een foutje maakt, is dat juist lachen! Het is een perfect voorbeeld van musiceren met aandacht voor het proces, in plaats van alleen maar oog te hebben voor het eindresultaat.’

'Het mooiste wat me kan overkomen is dat ik mijn kinderen mijn popliedjes hoor fluiten'

Auteur

Tijsjoris Groot is musicoloog en naast zijn productiewerk bij het Groot Omroepkoor en het Radio Filharmonisch Orkest actief als muziekjournalist, concertproducent en zakelijk ondersteuner voor zzp'ers.

Le Chemin de la Croix: Marcel Dupré's muzikale visie op de Kruisweg

In de lijdens tijd programmeert het Orgelpark muziek rond het thema 'Via Crucis': de weg die Jezus op Goede Vrijdag aflegde naar Golgotha, waar hij gekruisigd werd. Ditmaal speelt Marcel Dupré's orgelwerk *Le Chemin de la croix* – Frans voor 'Kruisweg' – een belangrijke rol.

De Franse organist-componist Marcel Dupré leefde van 1886 tot 1971. Zijn eerste orgellessen kreeg hij van zijn vader, organist in Rouen. De jonge Marcel bleek een groot talent te hebben. Na vijf jaar les – hij was toen 12 jaar – kreeg Dupré al een aanstelling als organist van de St.-Vivien in Rouen.

Conservatorium

Marcel Dupré studeerde aan het Parijse conservatorium bij onder anderen Louis Vierne. In 1914 won hij de Grand Prix de Rome met zijn cantate *Psyché*. Hij had eerder al eerste prijzen gewonnen; destijds een belangrijk gegeven. In 1926 keerde hij terug naar 'zijn' conservatorium, eerst als docent orgel en improvisatie, later, in 1954, als directeur. Zijn bekendste student was Olivier Messiaen.

Lange betrekkingen waren niet ongewoon in Dupré's leven. Zo werd hij in 1934 titulair organist van de St.-Sulpice in Parijs, een functie die hij tot zijn dood vervulde. Van 1947 tot 1954 was hij overigens ook nog directeur van het Amerikaanse conservatorium, eveneens in Parijs (in de Louis XV-vleugel van Château de Fontainebleau).

Auteur

Hieke van Hoogdalem studeerde schoolmuziek en muziekwetenschap. Ze geeft muziek cursussen en werkte verder voor o.a. Akkoord Magazine, Klassieke Zaken, NTR Podium op Radio 4 en Concertzender.

Uitmundend geheugen

Dupré stond bekend om zijn geheugen. In 1920 en 1921 speelde hij alle composities van Johann Sebastian Bach uit zijn hoofd. Het kwam hem ook bij zijn improvisaties uitstekend van pas; vaak ontstonden daaruit composities. *Le Chemin de la Croix* was er één van. In 1931

De St.-Sulpice in Parijs, de kerk waaraan Marcel Dupré als organist verbonden was. In deze kerk bevindt zich een van de grootste orgels van Aristide Cavaillé-Coll.

werd Dupré gevraagd om tijdens een concert in het Koninklijk Conservatorium van Brussel te improviseren op het Cavaillé-Coll-orgel. De veertien gedichten uit Paul Claudels *Le Chemin de la Croix* (1911) zouden worden voorgelezen en de organist moest de gedichten verklanken dan wel er muzikaal commentaar op leveren.

In de katholieke traditie wordt de kruisweg meestal in veertien afbeeldingen of staties gevat. *Le Chemin de la Croix*, opus 29 van Marcel Dupré, is een compositie die die staties letterlijk verklankt; het bestaat dan ook uit evenzoveel delen (zie kader). De compositie is geheel instrumentaal en - specifiek nog - alleen voor orgel. De volledige uitvoering met voordracht en muziek duurt ongeveer vijf kwartier.

Kruisweg

Dupré en Claudel oefenden vooraf; Dupré bedacht alvast de thema's. Die zijn behalve op zijn eigen verbeelding ook gebaseerd op musicologisch onderzoek: de thema's zijn vaak muzikale symbolen die we bij eerdere componisten terugvinden. Sommige patronen of intervallen verklanken het kruis in composities van Bach, Händel en Schütz, en er is een melodie bij die de verlossing symboliseert in Bachs *Johannes Passion* en in *Parsifal* van Wagner. Over Wagner gesproken: Dupré lijkt te zijn beïnvloed door Wagners 'Leitmotive'. Dat zijn muzikale ideeën – bijvoorbeeld een ritme of een melodie – die een personage, situatie, gevoel, idee of sfeer verbeelden. Steeds als dat

ene thema voorbij komt, wordt dus het bijbehorende personage, situatie, gevoel, idee of sfeer bedoeld.

Dupré creëerde twaalf van zulke melodische thema's. Ze staan voor onder meer het kruis, lijden, Maria, medelijden en incarnatie. Daarnaast zijn er nog zes ritmes die symbool staan voor de menigte, geseling, touwen, strompelen, uitputting en Barabas. Dupré noemde dit 'onomatopeïsche' ritmen – voor Barabas bijvoorbeeld gebruikte hij het ritme van die naam.

Reconstructie van eigen werk

Het jaar na de voordracht met muzikaal commentaar reconstrueerde Dupré deze improvisaties om er een groot programmatisch werk van te componeren. Vanaf 1934 stond het jaarlijks op Dupré's programma in de St.-Sulpice.

Dupré gold wereldwijd als één van de beste improvisatoren ooit; zijn cursus uit 1925/1937 wordt zelfs nu nog gezien als een ijkpunt in de improvisatiegeschiedenis. Hij was bijvoorbeeld in staat om rond een thema spontaan een symfonie te bouwen, inclusief ingewikkelde contrapuntische elementen zoals fuga's.

Het oeuvre van Marcel Dupré omvat 65 stukken, waaronder 46 voor orgel en dus een cantate. En verder: piano-, orkest- en koorwerken en kamermuziek. Daarnaast gaf hij studie-edities van de orgelwerken van de belangrijkste componisten uit, plus educatieve werken, verhandelingen over improvisatie, harmonische analyse, contrapunt

Marcel Dupré had eigen ideeën over orgel-bouw, niet in de laatste plaats geïnspireerd door zijn enthousiasme over Amerikaanse orgels. In zijn concertzaal thuis in Meudon had hij in 1926 het huisorgel van Alexandre Guilmant laten plaatsen. Oorspronkelijk in 1899 door Aristide Cavaillé-Coll opgeleverd, liet hij het uitbreiden met een vierde klavier. Veel van de mogelijkheden die het Nieuwe Barokorgel van het Orgelpark zal hebben, werden door Dupré in dit orgel voor het eerst uitgetoetst. Bij gebrek aan computer had hij vele (vele!) knopjes nodig...

en fuga, over de begeleiding van Gregoriaans gezang en over orgel-bouw, akoestiek en muziekfilosofie.

‘Paganini van het orgel’

Dupré werd wel omschreven als ‘de Paganini van het orgel’, ofwel: een virtuoos van de allerhoogste plank. Niet alleen voor de musicus is Dupré's werk moeilijk; dat geldt ook voor de luisteraar. Muziek en tekst van *Le Chemin* zijn serieus en diepgravend; ze doen een groot beroep op de toehoorders.

In de laatste statie, waarin Jezus in zijn graf wordt gelegd, introduceert Dupré een nieuw thema, het verlossingsthema. Het is een omkering van het lijdensthema in het begin van het stuk. Waar we bij het lijden een dalende lijn horen, horen we nu een stijging. Dat is niet alleen muzikaal gezien een mooie zet, maar ook vanuit theologisch oogpunt. In de Bijbel staat in psalm 146:9 ‘wie kwaad doen, richt Hij te gronde’ – in het Frans ‘mais il *renverse* la voie des méchants’; *renverser* betekent *omkeren*. Het soms moeilijk in het gehoor liggende en donkere stuk eindigt in een zeer harmonieus, ijl akkoord: in de hemel.

De ‘Chemin de la Croix’ in de St.-Sulpice is een van de bijzonderste ter wereld: ze bestaat uit ‘slechts’ citaten van bijbelteksten. Aangestoken door films als The Da Vinci Code zoeken velen in de St.-Sulpice naar het geheim daarachter...

De kruisweg van Marcel Dupré bestaat uit 14 delen:

- *Jésus est condamné à mort* (Jezus wordt ter dood veroordeeld)
- *Jésus est chargé de la Croix* (Jezus neemt het kruis op zijn rug)
- *Jésus tombe sous le poids de sa Croix* (Jezus valt onder het gewicht van zijn kruis)
- *Jésus rencontre sa mère* (Jezus ontmoet zijn moeder)
- *Simon le Cyrénéen aide Jésus à porter la Croix* (Simon van Cyrene helpt Jezus het kruis te dragen)
- *Une femme pieuse essuie la face de Jésus* (Een gelovige vrouw, Veronica, droogt Jezus' gezicht af)
- *Jésus tombe à terre pour la deuxième fois* (Jezus valt voor de tweede maal op de grond)
- *Jésus console les filles d'Israël qui le suivent* (Jezus troost de meisjes van Israël die hem volgen)
- *Jésus tombe pour la troisième fois* (Jezus valt voor de derde keer)
- *Jésus est dépouillé de ses vêtements* (Jezus wordt van zijn kleren ontdaan)
- *Jésus est attaché à la Croix* (Jezus wordt aan het kruis genageld)
- *Jésus meurt sur la Croix* (Jezus sterft aan het kruis)
- *Jésus est détaché de la Croix et remis à sa Mère* (Jezus wordt van het kruis genomen en teruggegeven aan zijn moeder)
- *Jésus est mis dans le sépulcre* (Jezus wordt in het graf gelegd)

Componist, organist en dirigent:
Anthon van der Horst

Pleidooi voor ‘terugkeer tot de oorspronkelijke orgelstijl’

Het Orgelparkconcert op 13 februari staat in het teken van de muziek van Anthon van der Horst (1899-1965), een van de interessantere Nederlandse componisten uit de vroege 20ste eeuw. Studenten van de conservatoria in Amsterdam en Groningen laten orgelmuziek van zijn hand horen, alsook het *Concerto pour orgue et orchestre à cordes*.

De Grote Kerk in Naarden
ten tijde van Van der
Horsts succes met nieuwe
uitvoeringen van Bachs
Matthäus Passion.

Anthon van der Horst bracht graag ter sprake dat hij van de grote Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621) zou afstammen. Vanwege een genealogische lacune is daar geen bewijs voor, maar het gegeven dat zo iets zo'n rol kon spelen in Van der Horsts leven is fascinerend. De foto toont hem spelend op het Dereux-orgel, een van de eerste elektronische orgels.

Anthon van der Horst wordt op 20 juni 1899 geboren in een muzikaal gezin. Vader Hendrik is organist en dirigent, en neemt de jonge Anthon al op jonge leeftijd mee naar allerlei muzikale evenementen, van gewone kerkdiensten tot Mengelbergs generale repetities voor Bachs *Matthäus Passion* in het Concertgebouw. Een eerste compositie schrijft Anthon als hij zes is, een paar jaar later treedt hij al op als begeleider van de koren van zijn vader.

Organist en dirigent

Vanaf zijn vijftiende studeert Anthon van der Horst orgel aan het Conservatorium van Amsterdam. Zijn docent, de uit Brussel afkomstige Jean-Baptiste de Pauw (1852-1924), is sterk Frans georiënteerd. Als Van der Horst in 1917 cum laude afstudeert, mag hij opgaan voor de dan buitengewoon prestigieuze 'Prijs van uitnemendheid': de *Prix d'Excellence*. Voor het openbaar examen, dat in 1919 plaatsvindt, moet hij bijna 40 composities feilloos uit het hoofd kunnen spelen. Het examen wordt afgenomen in het Amsterdamse Concertgebouw, maar het beroemde Leipziger jurylid Karl Straube heeft vertraging en komt veel te laat. Het verhaal gaat dat het examen, speciaal voor Straube, een dag later is overgedaan. De jury is unaniem in haar oordeel, Anthon van der Horst krijgt de *Prix* mét onderscheiding. Na het afronden van zijn studie profileert Van der Horst zich als solist en begeleider. In de jaren 1930 gaat hij zich meer en meer toeleggen op het dirigentschap. De belangrijkste post die hij bekleedt, is die van dirigent van de Nederlandse Bachvereniging (vanaf 1931), waarvan hij al sinds de oprichting in 1921 de vaste begeleider en repetitor is.

Auteur

Jaap Jan Steensma is organist en gecertificeerd orgeladviseur.

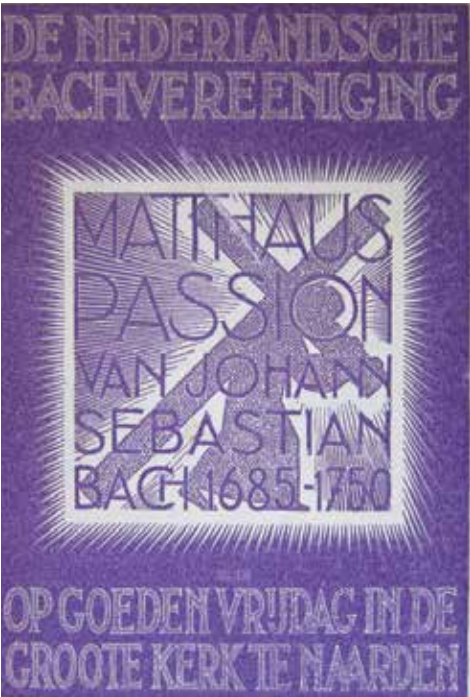
‘Een rebus opgelost’

Als dirigent van de Bachvereniging staat Van der Horst een 'authentieke' uitvoeringspraktijk voor. In 1931 neemt hij de jaarlijkse uitvoering van de *Matthäus Passion* in de Grote Kerk in Naarden over van Evert Cornelis. Hij presenteert de Passie zonder coupures en gebruikt oude instrumenten, voorzover die beschikbaar zijn. Het resultaat is een heel andere *Matthäus* dan men van Mengelberg en het Concertgebouworkest kent: 'relatief sober' en 'vlot', aldus de kranten destijds. Van der Horst geeft verder lessen en lezingen (waaronder voor de radio) over Bach. Samen met theoloog Gerard van der Leeuw publiceert hij in 1941 een boek over de *Hohe Messe*.

Ook in Van der Horsts eigen muziek speelt Bach een grote rol. Een van zijn bekendste orgelwerken is bijvoorbeeld de *Variazioni sopra la sinfonia della cantata 'Christ lag in Todesbanden' di J.S. Bach* (1953). Van der Horst demonteert daarin als het ware Bachs cantate en maakt met het materiaal vervolgens nieuwe muziek, met de tekst als leidraad. Een zelfde werkwijze past hij toe in de *Ricercar Svelato* (1963), een instrumentatie van de beroemde Ricercare van Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621). De titel verradt een zekere humor: 'ricercare' betekent 'zoeken', 'svelato' 'onthuld'. Vrij vertaald heet Van der Horsts ricercare dus 'een rebus opgelost'.

Eredoctoraat

Gerard van der Leeuw zorgt er in 1948 voor dat Van der Horst een eredoctoraat krijgt van de universiteit in Groningen - in de Godgeleerdheid. Omdat Bachs muziek liturgische muziek is, en Van der Horst de belangrijkste kenner, vertolker en promotor ervan, is juist zo'n eredoctoraat op zijn plaats, zo is de redenering. Zoals de naam van Van der Leeuw destijds zelden zonder diens titels werd gebruikt, zo gaat Van der Horst voortaan als doctor door het leven. Hij aanvaardt de eer met een rede 'Over de plaats en betekenis van het weten in de wereld der muziek'. Hij pleit onder meer voor een nauwer contact tussen musici en musicologen.

Nog altijd is ‘de Mattheüs’ in de Grote Kerk in Naarden de meest deftige. In 1952 liet men M.C. Escher het boekje bij de uitvoering ontwerpen.

Componist

Net als zijn componerende tijdgenoten Olivier Messiaen en Paul Hindemith oriënteert Van der Horst zich op een nieuw melodisch en harmonisch taalgebruik. Waar veel van zijn tijdgenoten zich na de oorlog meer en meer toelleggen op atonaliteit, blijft hij ervan overtuigd dat dit een doodlopend spoor is. Volgens hem kan muziek niet zonder ‘centrum’, zonder tonica. Daarom werkt hij graag met een ‘modus’ (‘toonreeks’) die weliswaar afwijkt van de gebruikelijke toonladders in ‘grote terts’ en ‘kleine terts’, maar toch tonaal houvast geeft. Deze modus beschikt over twee aan elkaar gelijkwaardige tooncentra; daarom noemt Van der Horst de toonreeks ‘Modus Conjunctus’. Hij gebruikt hem in combinatie met traditionele muzikale vormen (sonate, suite, etc.), maar ook met nieuwe elementen, zoals onregelmatige maatsoorten. Op basis van de modus ontwikkelt hij bovendien nieuwe akkoordstelsels. Een sleutelwerk is de *Suite in Modo Conjuncto* uit 1943. Met name de wervelende *Toccata* uit deze Suite is een graag gespeeld én gehoord werk.

Het ‘wezen’ van het orgel

Anthon van der Horst ontleent zijn ideeën over het ‘wezen’ van het orgel aan die van Emil Rupp, Albert Schweitzer en hun medestanders en opvolgers. Een aantal keren kan hij ze concreet tot uiting brengen. Zo bouwt Dirk Andries Flentrop, directeur van de gelijknamige firma, onder advies van ‘dr. Van der Horst’ in 1944 zijn eerste mechanische orgel, voor de Grote Kerk van Wageningen. Het is verder mede aan Van der Horsts opstelling te danken dat er bij restauraties van enkele beroemde historische orgels (Grote Kerk Alkmaar, Grote Kerk Zwolle) voor die periode (eind jaren 1940, begin jaren 1950)

relatief voorzichtig te werk wordt gegaan. Hij uit publiekelijk zijn zorgen over de voorgenomen (en 1961 voltooide) restauratie van het wereldberoemde orgel in de Haarlemse Bavokerk, door de Deense firma Marcussen. Helaas wordt dit denken over het ‘wezen’ van orgelbouw overschaduwd door een merkwaardige affaire in 1963: voor een volle kerk bespeelt Van der Horst het naar zijn ontwerper genoemde elektronische ‘Dereux-orgel’. Collega’s en zelfs oud-leerlingen ervaren Van der Horsts poging de veelzijdigheid van het Dereux-orgel te illustreren (hij speelt muziek van Sweelinck, Buxtehude, Bach en Franck) ronduit als verraad van de goede zaak.

Haarlem

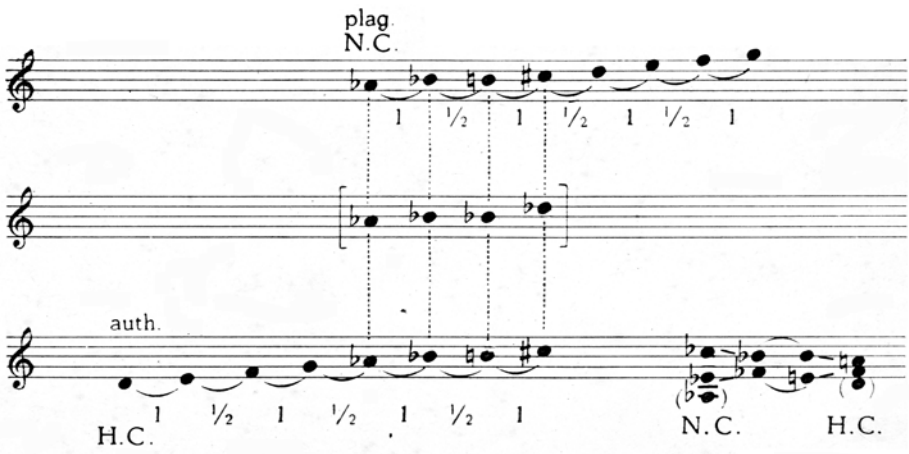
Van der Horsts ‘stilistische bezinning’ is ook terug te vinden in het archief van het wereldberoemde Haarlemse improvisatieconcours. Hij is betrokken bij de organisatie van de eerste editie in 1951, schrijft de thema’s waarover de kandidaten moeten improviseren en is jurylid. Bij het juryconcert speelt hij een van zijn laatste werken: ‘Een uitgebreide Partita over den 8sten Psalm. In het buitenland speelden collega’s van mij dit werk en ook ik zelf deed dit. Het werd beschouwd als een specimen van terugkeer tot de oorspronkelijke orgelstijl.’ Latere edities van het Haarlemse concours waren de aanleiding voor twee Concerti. *Concerto per Organo Romantico* is in 1952 geschreven voor het Cavaillé-Coll-orgel van de Haarlemse Philharmonie. *Concert pour Orgue et Orchestre à cordes dans la style baroque* ontstond in 1960 voor het barokorgel van de Haarlemse Nieuwe Kerk.

Nalatenschap

Anthon van der Horst heeft op allerlei manieren invloed gehad op het Nederlandse muziekleven. Als dirigent en organist heeft hij massa’s mensen van Bach laten genieten. In zijn omgang met die muziek hielp hij mee de weg vrij te maken voor de ‘oude muziekbeweging’ in de jaren ’60. Als componist heeft hij een omvangrijk oeuvre nagelaten. Daarnaast is er ook een aanzienlijke geestelijke nalatenschap. Al in 1919 had Anthon van der Horst een aanstelling als docent harmonieleer en contrapunt. Verschillende docentschappen mondten in 1935 uit in een benoeming tot hoofdleraar orgel aan het Amsterdamsch Conservatorium en tot docent directie in 1936. Enkele van zijn orgelleerlingen blonken uit. De bekendste zijn Piet Kee (1927; o.a. stadsorganist van Haarlem, organist van de Grote Kerk Alkmaar, componist en conservatoriumdocent), Albert de Klerk (1917-1998; o.a. stadsorganist van Haarlem, componist, Van der Horsts opvolger als conservatoriumdocent) en Charles de Wolf (1932-2011; Van der Horsts opvolger als dirigent van de Bachvereniging).

MODUS CONJUNCTUS

H.C. = Hoofdcentrum, tonique primaire, head tonic, Haupttonica.
N.C.= Nevencentrum, tonique secondaire, side tonic, Nebentonica.

De modus conjunctus, hier overgenomen uit Van der Horsts eigen toelichting bij zijn 'Suite in Modo Conjuncto', bestaat uit acht tonen en heet daarom ‘octotonisch’. De modus is ook bij andere Nederlandse componisten uit de 20ste eeuw te vinden, zoals Willem Pijper en Henk Badings. De modus conjunctus is gelijk aan de ‘tweede modus’ van Olivier Messiaen.

Dagboek Orgelpark

Het Orgelpark stapt elke zomer het najaarsseizoen in met een dansworkshop, onder leiding van Katie Duck. De afgelopen jaren is organist en improvisator Jacob Lekkerkerker de vaste begeleider. Foto 1 en 2 laten de intensiteit zien waarmee dansers en organist bij het afsluitende concert op 28 augustus samenwerkten. Geheel nieuw was het initiatief van Ensemble I/O om hun concert, komend voorjaar te geven op 16 april, samen met het publiek van het Orgelpark voor te bereiden. Foto 3, 4 en 5 geven een impressie: Hans Fidom introduceert het publiek op 23 september in de wereld van de orgeltechnologie; Johan Luijmes doet mee met het menselijke orgel dat Ensemble I/O samenstelde door iedereen een pijpje te geven.

Drie dagen eerder, op 20 september, was het Orgelpark het domein van kinderen vanaf zes jaar: die dag vond de voorstelling 'Draai, orgel!' plaats. Na afloop liet Orgelparkmedewerker Trevor Grahl de kinderen zien hoe draaiorgel The Busy Drone werkt: foto 6.

Hoe intensief het voorbereiden van een orgelconcert in het Orgelpark kan zijn, laat foto 7 zien: met 'geeltjes' bereidde de wereldberoemde organist Michel Bouvard zijn concert op 26 september voor. Zijn speciale orgelschoenen staan ernaast.

Het is een goede gewoonte in het Orgelpark om componisten die nieuw werk hebben gecreëerd zelf een korte toelichting te laten geven. Foto 8 toont Arnold Marinissen, van wie op zaterdag 3 oktober een nieuwe compositie voor harp en tape in première ging. Het project Contre-Courants dompelde het Orgelpark bijna twee weken later, op 16 oktober, in de kleuren van video-kunstenaar Lise Bruyneel: bij de muziek van organist Cindy Castillo maakte zij associatieve beelden. Thema was het oude kerklied 'An Wasserflüssen Babylon': 'Toen we bij de rivieren van Babel zaten, weenden wij...' (foto 9). Op een heel andere manier spectaculair was het concert door studenten van het Koninklijk Conservatorium Den Haag op 17 oktober (foto 10 en 11). Op foto 10 bespeelt Bram Stadhouders met zijn gitaar draaiorgel The Busy Drone (u leest het goed!).

Het orgel: een muzikale tijdmachine

Het Orgelpark als collegezaal

Nieuw in het Orgelpark: een collegereeks speciaal voor GastVrienden, onder de titel ‘Het orgel: een muzikale tijdmachine’. De cursus bestaat uit zeven colleges en wordt gegeven door Hans Fidom, bijzonder hoogleraar Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam en leider van het Orgelpark Research Program.

Een van de bijzonderste eigenschappen van orgels is dat ze stokoud kunnen worden zonder hun stem te verliezen. De oudste nog beluisterbare orgels zijn inmiddels zelfs meer dan vijf eeuwen oud. Het betekent dat het orgel ons oor op tijdreis kan laten gaan: we kunnen naar dezelfde klanken luisteren als onze voorouders eeuwen geleden. In de cursus ‘Het orgel: een muzikale tijdmachine’ luisteren we, met dat besef in ons achterhoofd, naar oude orgels. Vervolgens denken we aan de hand van wat we waarnemen nog eens na over de geschiedenis van Europa. Daarbij bestrijken we een breed terrein: klankgeschiedenis heeft niet alleen alles te maken met muziekgeschiedenis, maar ook met architectuurgeschiedenis, kunstgeschiedenis, technologiegeschiedenis en filosofiegeschiedenis.

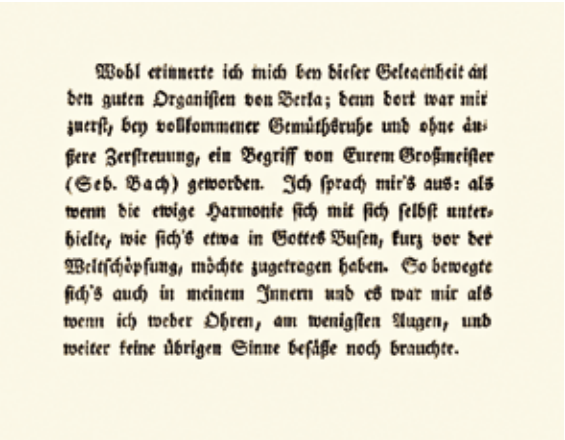
Wetenschappelijke terughoudendheid

Bij een cursus als deze hoort vanzelfsprekend de nodige terughoudendheid. We kunnen – bijvoorbeeld – slechts in zekere zin ons oor via orgels in het verleden te luisteren leggen. Om orgels de eeuwen te kunnen laten overleven moesten ze immers bij tijd en wijle gerepareerd worden. Daarbij werd hun klank dikwijls veranderd om ze aan de

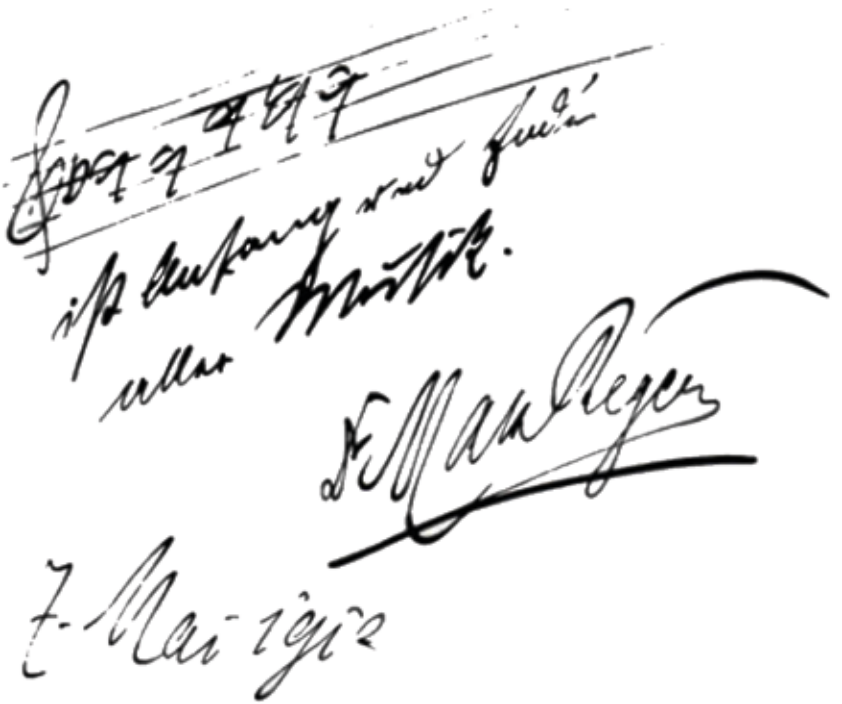
smaak van de tijd aan te passen. Wat wij vandaag waarnemen bij het luisteren naar oude orgels komt dus zelden precies overeen met wat de oorspronkelijke orgelmaker ooit voor ‘oren’ had. Daar komt nog bij dat onze luistercultuur totaal anders is dan die in vroeger eeuwen. En toch: door bedenkingen als deze serieus te nemen, worden orgels als tijdreismachines alleen maar interessanter. Ze brengen ons via onze oren hoe dan ook in contact met ‘vroeger’. Niet alleen met het geboortejaar van orgels, maar ook met hun ‘Werdegang’ door de tijd heen. Het resultaat is een beeld van de mentaliteitsgeschiedenis van onze cultuur dat via andere routes niet bereikbaar is. In elk van de zeven colleges staat een bepaalde historische periode centraal; doel is de samenhang tussen met name muziek-, techniek- en architectuuraspecten van die periode in kaart te brengen, bij orgels, maar vervolgens ook in algemene zin.

Orgelpark

De colleges vinden plaats in de zaal van het Orgelpark, waar in de vorm van de instrumentencollectie prachtig studiemateriaal voorhanden is. Het Sauer-orgel biedt een venster op de tijd van Max

Op 18 juli 1827 schrijft Goethe aan Carl Friedrich Zelter dat hij zich de ‘goede organist van Berka’ herinnert; daar had hij voor het eerst enig begrip van ‘jullie grootmeester’ opgedaan. Goethe duidt deze grootmeester tussen haakjes aan met ‘Seb. Bach’: destijds was ‘Sebastian’ Bachs roepnaam. De naam ‘Johann’ was letterlijk een doopnaam die bijna iedere man droeg, ook Johann Wolfgang von Goethe zelf. Goethe vervolgt (de afbeelding is uit het in 1834 gepubliceerde brievenboek genomen): ‘Ik zei tot mezelf: [Bachs muziek klonk] alsof de eeuwige harmonie zich met zichzelf onderhield, zoals het ongeveer in Gods boezem, kort voor de schepping van de wereld, zou kunnen zijn geweest, zo bewoog het zich ook in mijn innerlijk, en het was mij alsof ik geen oren, in het minst ogen en ook overigens geen zintuigen bezat of nodig had.’

De notitie van Max Reger in het gastenboek van Lisa Heß: ‘[in noten] b a c h [in tekst] ist Anfang und Ende aller Musik’.

Reger, het Verschueren-orgel in zijn klank een venster op de wereld van César Franck, het Molzer-orgel op Midden-Europa een eeuw geleden. Het Van Straten-orgel is een geval apart: als reconstructie van het oudste orgel van Nederland – dat niet meer bespeelbaar is, en waaraan door de eeuwen heen veel veranderd is – klinkt het ‘ouder’ dan het origineel ooit nog zal kunnen klinken, mocht het gerestaureerd worden. Ook de Erard-vleugel zal bij de colleges betrokken worden, evenals het Mustel-harmonium. Om het palet uit te breiden, vindt het college van 29 maart plaats in de Aula van de Vrije Universiteit: daar staat een onder kenners hoog geprezen reconstructie van het 18de-eeuwse Franse orgeltype, waarvoor prachtige galante muziek is geschreven. Totaal anders dan Duitse barokorgels, totaal anders ook dan latere Franse orgels.

Bach en barok

Hoewel de cursus de gehele geschiedenis van het orgel zal bestrijken – dus van orgelmaker Ktebisios in de derde eeuw voor Christus tot vandaag – zal er een duidelijk accent liggen op de Duitse barok van de late 17de en de 18de eeuw. Dat heeft alles te maken met het

nieuwe orgel dat het Orgelpark momenteel bouwt, en waarover elders in deze *Timbres* meer te lezen is: het zal zowel de tijd van Bach als die van onszelf weerspiegelen. Op 8 maart staat een excursie naar Elbertse Orgelmakers in Soest op het programma. Daar wordt het orgel gebouwd. De bouw van dit orgel is echter niet de enige reden voor een focus op Bach. Achteraf, zeker vanuit ons perspectief nu in de 21ste eeuw, kunnen we in de muziekgeschiedenis duidelijke ontwikkelingen richting Bach waarnemen, en, na zijn leven, nóg veel duidelijker door zijn werk beïnvloede ontwikkelingen. Het betekent dat Bach ons houvast zal zijn, en als een soort rode draad door de cursus de veelheid aan informatie ‘onthoudbaar’ maakt. Een derde reden is simpelweg dat Bachs (orgel)muziek zo onvoorstelbaar indrukwekkend is dat het altijd verdedigbaar is er nog eens extra bij stil te staan. Mooier dan Max Reger het in 1906 kon, is de reden daarvan niet te formuleren: ‘Bach ist Anfang und Ende aller Musik.’ [HF](#)

Het standbeeld van Johann Sebastian Bach bij de Thomaskirche in Leipzig; een ontwerp van Carl Seffner. Het werd onthuld in 1908.

Praktische informatie

De cursus ‘Het orgel: een muzikale tijdmachine’ is alleen voor GastVrienden van het Orgelpark toegankelijk. U kunt voor € 70,- per jaar GastVriend worden van het Orgelpark; u bent dan niet alleen van harte welkom bij de cursus, maar ook bij alle andere evenementen in het Orgelpark. Zie bladzijde 67 voor meer informatie.

De colleges zijn zo opgezet dat er volop ruimte is voor vragen en discussie. Bij de cursus hoort een online informatiepagina, bereikbaar via www.orgelpark.nl; daar zijn (verwijzingen naar) de teksten, films en geluidsfragmenten te vinden die in de colleges aan de orde komen. Ook treft u er praktische informatie aan.

De cursus vindt plaats op zeven opeenvolgende dinsdagmiddagen, van dinsdag 23 februari tot en met dinsdag 5 april, steeds van 14.15 tot 17.00 uur.

Dinsdag 23 februari [Orgelpark]

Inleiding / Vroegste geschiedenis

Dinsdag 1 maart [Orgelpark]

Middeleeuwen en Renaissance

Dinsdag 8 maart [Elbertse Orgelmakers, Soest]

Het Nieuwe Barokorgel [gastdocent: Hans Elbertse, orgelmaker]

Dinsdag 15 maart [Orgelpark]

Johann Sebastian Bach

Dinsdag 22 maart [Orgelpark]

De 19de eeuw

Dinsdag 29 maart [Vrije Universiteit]

Franse Barok [gastdocent: Henk Verhoef, organist van de VU]

Dinsdag 5 april [Orgelpark]

De 20ste en de 21ste eeuw

Vijf colleges vinden dus plaats in het Orgelpark. Het college op 8 maart vindt plaats in de werkplaats van Elbertse Orgelmakers in Soest (Zuidergracht 17). Het college op 29 maart vindt plaats in de Aula van de Vrije Universiteit Amsterdam (Boelelaan 1105, bereikbaar met tramlijnen 16 en 24).

Meer informatie:

- www.orgelpark.nl
- info@orgelpark.nl

In 1723 werd het orgel in de Dorpskerk in Störmthal bij Leipzig in gebruik genomen. Johann Sebastian Bach, toen al goed bekend met orgelmaker Zacharias Hildebrandt en zojuist in Leipzig tot Thomascantor benoemd, had het orgel gekeurd en schreef de feestelijke cantate ‘Höchst erwünschtes Freudenfest’ ter gelegenheid van de ingebruikneming. Wie het kleine kerkje vandaag betreedt, kan zich maar moeilijk voorstellen hoe alle solisten, musici en toehoorders er ooit in hebben gepast – laat staan hoe de muziek er moet hebben geklonken.

Orgels, maar dan anders: stemimitatiemachines

Colloquium, concert en expositie

Op woensdag 11 en donderdag 12 mei werkt het Orgelpark mee aan een initiatief van de Universiteit van Amsterdam: een tweedaags congres rond kunstmatige stemsynthese, met in het Orgelpark op 11 mei een kleine maar spectaculaire tentoonstelling, een colloquium en een concert. Eén van de hoofdpersonen is beeldend kunstenaar Martin Riches. Zijn oeuvre kenmerkt zich door kunstwerken die er dikwijls als orgels uitzien – maar die bedoeld zijn om de menselijke stem te imiteren.

De link tussen de ontwikkeling van apparaten die de menselijke stem kunnen imiteren en die van orgels is ‘wederzijds’: niet alleen gebruiken stemimitatoren graag orgeltechniek voor hun installaties, maar omgekeerd proberen orgelmakers al eeuwenlang de menselijke stem te imiteren met het register ‘Vox humana’ – Latijn voor ‘menselijke stem’. Orgels werden – en worden! – regelmatig zelfs geroemd vanwege juist dit register: van alle redenen waarom het grote orgel in de Nieuwe Kerk in Amsterdam wereldberoemd is, is de schoonheid van de in 1673 gebouwde Vox humana een van de belangrijkste.

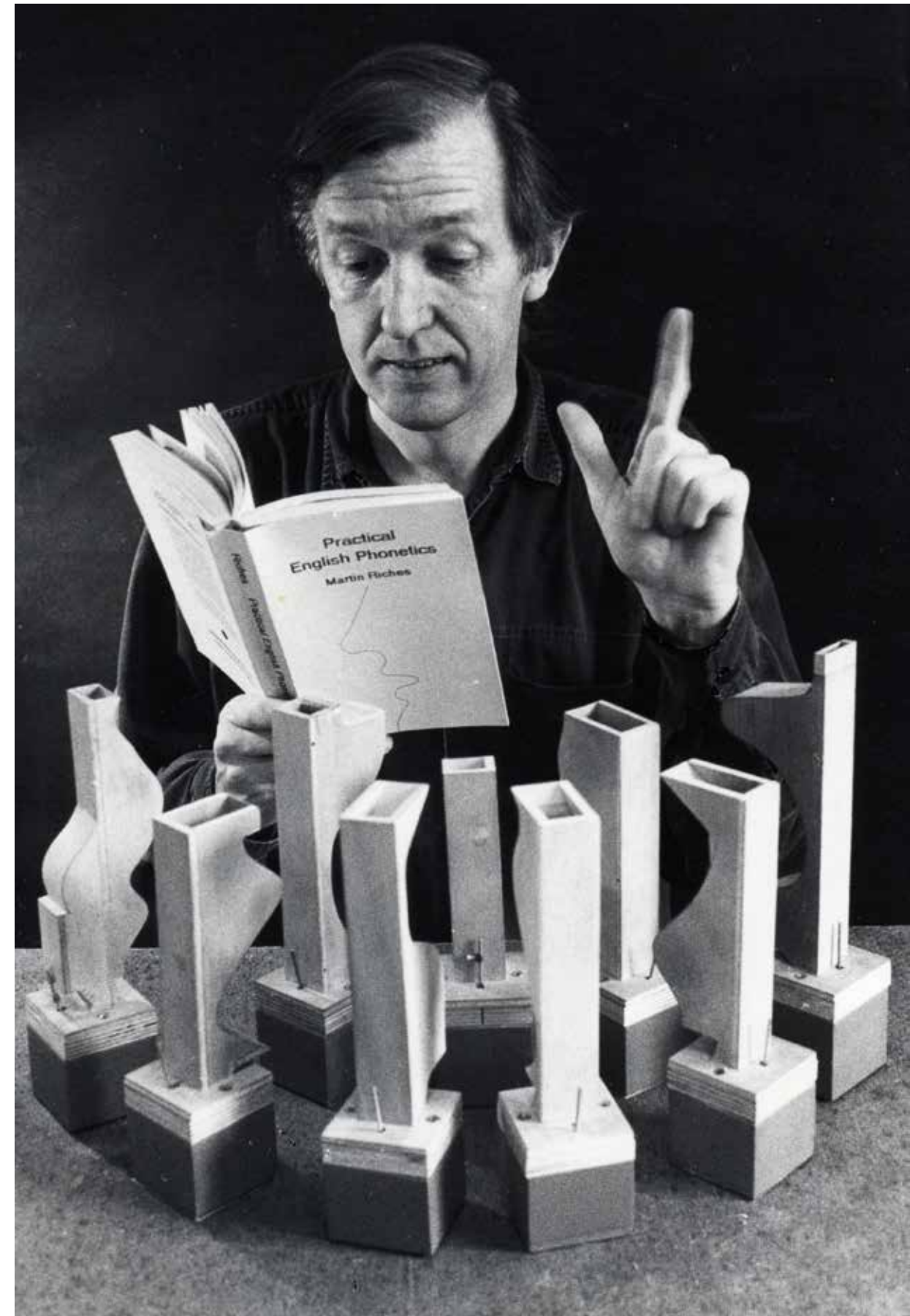
Sprookje

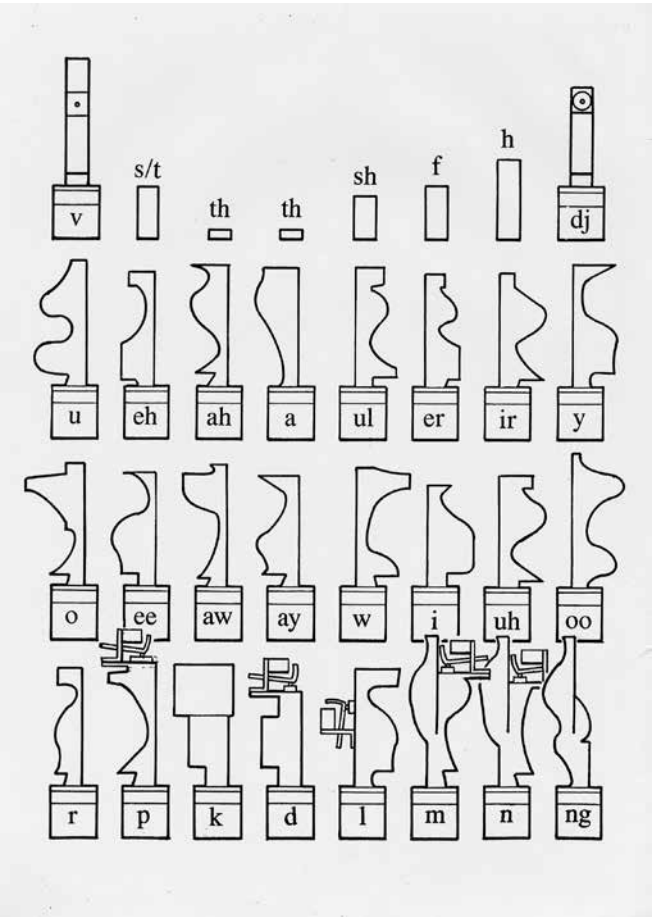
Over de Vox humana van het orgel in het Zuid-Duitse Weingarten (voltooid in 1750) gaat zelfs een heuse, Faust-achtige mythe. Daarin heeft orgelmaker Joseph Gabler maar één werkelijk doel: de perfecte Vox humana maken. Hoe hij echter ook met metaallegeringen en houtsoorten experimenteert, niets werkt echt goed. Tot de duivel met een oplossing komt: hij zal Gabler helpen, in ruil voor zijn ziel. De duivel geeft Gabler een stuk metaal – en zie daar, de pijpen die hij ermee maakt, klinken werkelijk als menselijke stemmen. Helaas is

het effect niet alleen positief: de monniken raken zo in de ban van Gablers Vox humana, dat ze de mis niet langer aandachtig kunnen volgen. De abt ziet geen andere oplossing dan de orgelmaker voor het gerecht te dagen. Het oordeel is bepaald niet mals: het duivelsregister en de orgelmaker zullen samen op de brandstapel branden. Eerst echter dient hij een vervangende Vox humana te maken. En die gelukt zo goed, dat de abt Gabler alsnog het leven schenkt.

Stemimitatie

Het streven naar het maken van machines die de menselijke stem kunnen imiteren dateert eveneens uit diezelfde tijd – en is dus bepaald niet pas bedacht toen navigatiesystemen in onze auto’s moesten leren praten. Beroemd zijn met name de pogingen van Wolfgang von Kempelen (1734-1804), die een ‘spreekende machine’ bedacht. Anders dan voorgangers als Dordt en Kratzenstein bouwde Von Kempelen er daadwerkelijk een: in feite een orgeltje zonder klavier en met één enkele pijp. Die pijp was zo gemaakt dat alle onderdelen ervan leken op het menselijke spraakorgaan – het klankgevend gedeelte werkte met een tongtje dat leek op de stembanden, en de vorm van

De foto op de vorige bladzijde toont Martin Riches alsof hij zijn orgelpijpjes leert spreken. Dit schema maakt duidelijk hoe de pijpjes geordend zijn wanneer ze in Riches kunstwerk zijn ondergebracht: de middelste twee rijen produceren vocalen, de andere twee medeklinkers.

de resonator was geïnspireerd door die van de mond- en neusholtes van de mens.

Het nabouwen van het menselijke ‘spreekapparaat’ is een aanpak die tot op de dag van vandaag verder wordt ontwikkeld, via onder meer de machine van akoesticus Riesz uit 1937 tot die van Martin Riches. Gaandeweg nemen elektronica, computer en luidsprekers natuurlijk de hoofdrol in dit domein over; een belangrijke stap in dat verband is de ontwikkeling van de Voder-synthesizer in 1939. Op Youtube zijn er fascinerende filmpjes van te zien. En we kennen allemaal de spraakcomputer van de beroemde natuurkundige Stephen Hawking, die vanwege zijn ziekte niet meer met zijn mond kan spreken.

Riches

Vanwege de link met orgelbouw én omdat de orgelbouw van vandaag toont dat het analoge mechanische naast het digitale elektronische een plaats verdient, is er bij het congres op 11 en 12 mei voor gekozen Riches’ kunstwerken tentoon te stellen en hem te vragen ze toe te lichten. Dat zal hij doen bij het colloquium op 11 mei (aanvang

14.15 uur) en het concert diezelfde dag (20.15 uur).

Het opmerkelijkste onder die kunstwerken is zonder twijfel de ‘Talking Machine’ uit 1991. Het lijkt nog meer op een orgel dan Von Kempelens machine: Riches’ kunstwerk bestaat uit een rek met viermaal acht pijpen. Deze pijpen zijn ‘tongpijpen’ zoals in orgels ook gebruikelijk: ze klinken, net als bij Von Kempelen, doordat een tongtje in trilling gebracht wordt door lucht uit een balg. De vormen van de resonatoren zijn zo gekozen dat de eerste rij van acht pijpen s-, t-, f- en andere, lipgeluiden maakt; de tweede en de derde rij produceren klinkers; de vierde rij medeklinkers. De machine wordt elektronisch bediend, via een computer.

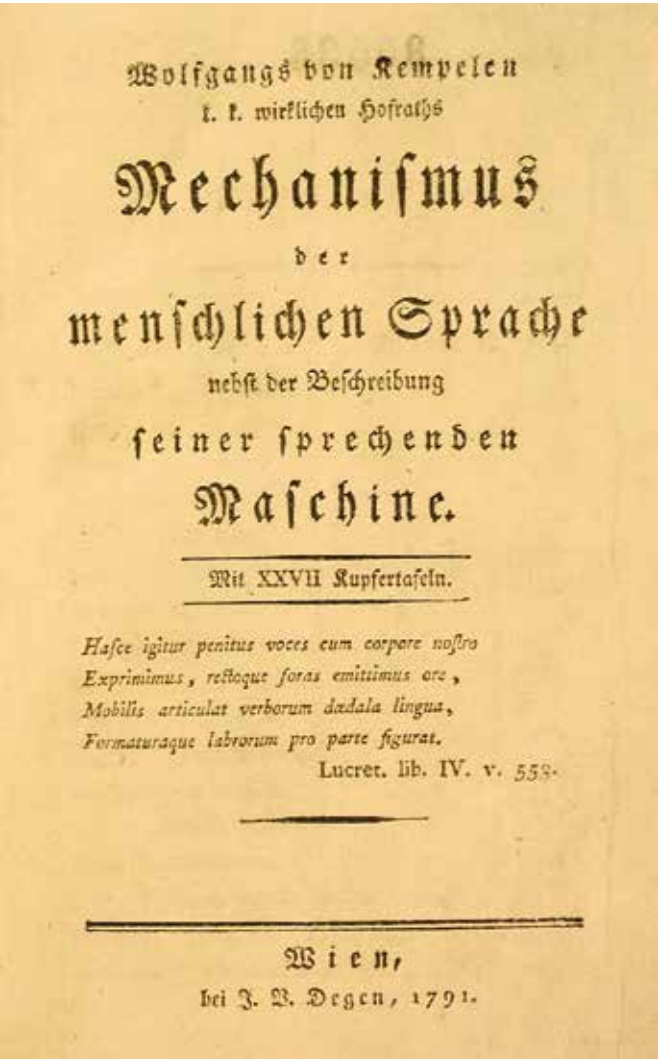
Brackhane

Bij het colloquium en het concert op 11 mei komen dus allerlei disciplines samen: van geluidskunst zoals die van Martin Riches tot historisch onderzoek naar het ontstaan van spraakmachines. Naast Martin Riches treden ook andere experts op, zoals Fabian Brackhane, die in 2009 aan de Saarland Univeristät afstudeerde op een onderzoek

naar Von Kempelens machine (die hij nabouwde) en in 2015 promoveerde op de geschiedenis van de mechanische spraaksynthese. Het fascinerende aan zo’n geschiedschrijving is dat ze toont hoe in onze cultuur door de eeuwen heen gedacht is over wat een stem in feite is, en hoe bijvoorbeeld vocale muziek moet klinken. In die zin is de geschiedenis van de stemimitatie ook een mentaliteitsgeschiedenis. Eén van de dingen die daarin opvalt is dat bij alle pogingen vooral is gekeken naar de stembanden en de mond-keelholte – en niet naar de rol van de rest van het lichaam. Het zijn onderwerpen en thema’s die zowel bij de lezingen tijdens het colloquium als een dag later bij het congres aan de Universiteit van Amsterdam aan de orde komen.

Concert

Het concert in het Orgelpark illustreert een en ander muzikaal, met bijdragen van Ute Wassermann, die haar eigen stem combineert met ‘vogelstempijpen’ en ‘resonantie-objecten’ en een nieuw stuk maakt waarin zij samen met Riches’ stemmachines zingt. Michael Edgerton, bekend van zijn boek over de ‘21st century voice’, en Nicholas d’Alessandro, net als Riches geïnteresseerd in het maken van stemimitatiesystemen, treden eveneens op.

Voorblad van de publicatie van Wolfgang von Kempelens boek over zijn ‘sprekende machine’, gepubliceerd in 1791. Links hiernaast een indruk van een van de replica’s van Von Kempelens apparaat. Links is de rubber voorzijde te zien, daarboven twee naar boven stekende buisjes, gevormd naar voorbeeld van de neusgaten van de mens.

Het congres The Art of Voice Synthesis vindt plaats op 11 en 12 mei 2016 in de Universiteit van Amsterdam en het Orgelpark. Ook organiseert de studio voor elektro-instrumentale muziek STEIM op 14 mei workshops over dit onderwerp. Meer informatie: zie de agenda van het Orgelpark op www.orgelpark.nl. Zie ook www.artificialvoice.nl.

Het congres is open voor alle geïnteresseerden (op inschrijving). De voertaal is Engels.

In het kader van de besluitvorming rond het uiterlijk van het Nieuwe Barokorgel is uitgebreid gekeken naar het Hildebrandt-orgel in Hettstedt (bovenste drie foto's), maar is ook grondig onderzoek gedaan naar eigentijdse vormen in de orgelbouw van de afgelopen dertig jaar, met name door twee VU-studenten, Fabienne Chiang en Genève Angelista. Ze troffen onder meer zeer zakelijke ontwerpen aan. In de wereldberoemde Romeinse 'Basilika' in het Duitse Trier bouwde de firma Eule Orgelbau in 2014 een groot orgel dat zich optisch niettemin bescheiden moest opstellen. Het uiteindelijke ontwerp beperkt zich in wezen tot drie grote houten 'dozen', die elk precies in de drie nissen aan de korte zijde van de Basilika passen. De muren van het gebouw zijn zo sterk en dik dat het gewicht van het orgel naar de muur kon worden afgevoerd. In het middelste gedeelte van het orgel is de klaviatuur aangebracht. De ordening van de pijpen is klassiek, zonder enige neiging tot spektakel.

De 'look & feel' van het Nieuwe Barokorgel

18de-eeuwse vormen, 21ste-eeuwse kleuren

Het Nieuwe Barokorgel dat het Orgelpark bouwt vordert gestaag: inmiddels zijn in de werkplaats van Elbertse Orgelmakers in Soest de structuren van de kast, de balgen en de windladen al te zien, en zijn door Hermann Eule Orgelbau in Duitsland de eerste pijpen gemaakt. De firma Sinua soldeert intussen ijverig aan de printplaten voor de digitale interface – die is immers het vernieuwende aspect van het project, dat verder geheel gericht is op het realiseren van een orgel zoals orgelmaker Zacharias Hildebrandt, tijd- en streekgenoot van Johann Sebastian Bach, voor het Orgelpark zou kunnen hebben gebouwd.

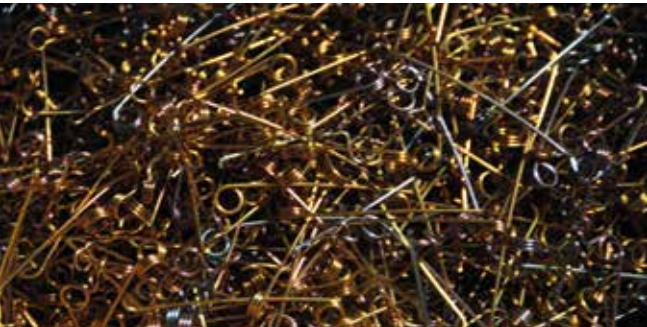
Kenmerkend voor de manier waarop het kernteam het project begeleidt is dat het niet bang is eerder ontwikkelde ideeën nog eens scherp tegen het licht te houden. Zo is in november besloten dat het orgel alleen in de kleurstelling laat zien dat het een 21ste-eeuws aspect kent – dus niet in de vorm van de blinderingsen boven de pijpen en andere details van de kast, zoals het team eerder had bedacht. Hoe elegant en weloverwogen ook, de dubbele boodschap die zo'n combinatie van stijlen uitstraalt, is niet overtuigend. Dat bleek zonneklaar toen het team fotomontages maakte om precies het effect van deze dubbele boodschap te kunnen beoordelen: door de bouwtekening in een foto van het Orgelpark te plaatsen, bleek dat het geen goed idee is een 18de-eeuws orgelfront als dit van wezensvreemde 21ste-eeuwse elementen te voorzien.

Met dit besluit wordt het pad op weg naar de realisatie van het orgel eenvoudiger en helderder: het instrument krijgt de breedte en de vormen van het Hildebrandt-orgel in Hettstedt en de verhoudingen

van het daarmee nauw verwante Hildebrandt-orgel in Sangerhausen. In de kleurstelling zal het 21ste-eeuwse aspect wél tot uiting komen: in de zaal van het Orgelpark is een à la Hildebrandts orgels bont gemarmerd front geen goed idee. Wel worden zijn kleuren uitgangspunt voor het kleurenplan.

Klank

Ook op het punt van de klank streven we er vanzelfsprekend naar dat die optimaal bij de zaal van het Orgelpark past. Daarom doen we regelmatig luistertests; zoals bij het Symposium in juni 2014 in het Orgelpark zelf en in januari 2015 in de werkplaats van Elbertse Orgelmakers. De derde test is in november 2015 doorgevoerd: bij Hermann Eule Orgelbau, het bedrijf in Duitsland dat de pijpen voor ons orgel zal bouwen, beoordeelden we aan de hand van testpijpen of we op de goede weg zijn. Kort na verschijnen van deze *Timbres* zullen deze pijpen in het Orgelpark zelf getest worden.

Digitale speeltafel

Momenteel rondt de ontwerper van de digitale speeltafel af: de speeltafel die we in 2011 bij het Sauer-orgel bouwden, wordt daartoe opnieuw ingericht. Samen met op dit punt gespecialiseerde organisten en het Duitse bedrijf Sinua, dat ook destijds al voor de technologie in de speeltafel tekende, bepalen we welke knoppen en andere bedieningselementen er nodig zijn. Bij deze organisten horen onder anderen Jacob Lekkerkerker, in het Orgelpark geen onbekende, maar ook Joris Verdin (Leuven/Brussel), James McVinnie en Michael Bonaventure (Londen) en Ansgar Wallenhorst (Ratingen). Ze maken daarmee deel uit van het Referentieteam, waarin tientallen specialisten zitting hebben om het kernteam te ondersteunen.

In de werkplaats van Elbertse Orgelmakers in Soest wordt al volop aan het orgel gebouwd. Links boven op de bladzijde hier tegenover is het hout te zien voor de zogenaamde 'toonschuiven' van het orgel; hier al keurig op maat voorgezaagd. Daaronder enkele van de honderden 'winkelhaken' voor de mechanische verbindingen tussen toetsen en pijpventielen. Daar weer onder een blik in de doos met door Elbertse gebogen veertjes (er zijn er ruim 2000 nodig). Rechtsboven op dezelfde bladzijde wordt de onderkant van een van de vier balgen gemaakt; de foto daaronder toont de structuur van de onderste etage van het orgel. De foto hierboven laat het zogenaamde 'wellenraam' zien. Het is bijna vier meter breed en behoort net als de winkelhaken tot de verbindingmechanieken tussen toetsen en pijpventielen.

Onderzoek

2016 zal in het teken staan van onderzoek naar leven en werk van Zacharias Hildebrandt. Dit om de orgelmaker, van wie we veel minder weten dan van zijn concurrent/collega Gottfried Silbermann, beter te leren kennen. Het onderzoek zal worden uitgevoerd door dr. Ibo Orgies uit Gotenburg; hij zal 'alle' documenten die in archieven in Duitsland, Polen en Denemarken over en rond Hildebrandt en zijn werk vindbaar zijn trachten te identificeren. Vervolgens zal het Orgelpark ze via de webpagina's van het Orgelpark Research Program beschikbaar stellen. Dr. Orgies maakt al vanaf het begin van het project deel uit van het Referentieteam; zo ontwikkelde hij de 'temperatuur' voor het nieuwe orgel, dus de manier waarop het gestemd zal worden.

Internationaal Symposium: donderdag 2 tot en met zaterdag 4 juni 2016

Symposium

Het Internationale Symposium van 2 tot 4 juni 2016 zal gewijd zijn aan het Nieuwe Barokorgel. Thema is onder meer het gebruik van het orgel in nieuwe muziek. Wat betekent het bijvoorbeeld dat elke pijp met elke andere samen kan klinken? Dat is immers nog nooit vertoond, dus welke vaardigheden moet de organist verwerven om daar zinvol mee te kunnen werken? In hoeverre moet de speeltafel de organist al voorgeprogrammeerde voorbeelden bieden? Hoe maken we de interface zo dat de nieuwe mogelijkheden gemakkelijk benutbaar zijn? Vragen waarover met name de al genoemde vijf organisten zullen nadenken. Peter Planyavsky verzorgt het openingsconcert van het symposium op donderdagmiddag 2 juni en ook organisten als Joris Verdin en James McVinnie zullen optreden.

Het symposium besluit op zaterdagmiddag 4 juni met een excursie naar Orgelmakerij Elbertse in Soest, waar belangrijke onderdelen van het orgel dan te zien zullen zijn. De excursie staat ook open voor wie verder niet aan het symposium deelneemt.

Macbeth in het Orgelpark

Op vrijdag 19 februari brengen studenten muziektheater van de ArteZ Hogeschool voor de Kunsten een muzikale interpretatie van het verhaal van Macbeth. Het verhaal is inmiddels zo vaak bewerkt, omgebouwd, vernieuwd en weer gerestaureerd dat we het hier nog maar eens vertellen – voor wie wat beter begrijpen wil wat er straks op het toneel gebeurt.

William Shakespeare schreef Macbeth rond 1602. Centraal staat het verhaal van een Schotse oorlogsgeneraal, die door middel van moordlustige praktijken koning wordt. Aan de hand van dezelfde strategie probeert hij deze positie te behouden. Het leidt hem en zijn vrouw langs een gevaarlijk pad, waarin zij oog in oog komen te staan met schuld en krankzinnigheid. Lady Macbeth pleegt zelfmoord en uiteindelijk wordt ook Macbeth zelf gedood.

Macbeth opent met de terugkeer van Macbeth en zijn strijdmakker Banquo. Zojuist hebben zij op het slagveld gestreden voor hun koning. Op hun wandeling naar huis worden ze verrast door drie heksen. Zij voorspellen onder meer dat Macbeth ‘thane’ – koning – van Cawdor zal worden en binnen afzienbare tijd zelfs van Schotland. Banquo zal geen koning worden, maar zijn nageslacht wel. In eerste instantie gelooft Macbeth er weinig van, maar wanneer hij daadwerkelijk totthane van Cawford wordt benoemd, lijkt niets meer onmogelijk. Samen met zijn eierzuchtige vrouw beraamt hij een plan om regerend koning Duncan van Schotland in zijn slaap te vermoorden. Ze schuiven de schuld op de dienaren en zo kan Macbeth zich de troon toe-eigenen. Om ontmaskering te voorkomen, zien Macbeth en zijn vrouw geen andere manier dan de weg van moord en intrige te vervolgen. Zo proberen ze te voorkomen dat Banquo’s zoon koning zal worden. Het plan mislukt; Banquo sterft, zijn zoon ontsnapt. Ook Malcolm en Donalbain, de twee zoons van voormalig koning Duncan, ontsnappen aan het moordlustige echtpaar. Inmiddels wordt het achtervolgd door immense schuldgevoelens en paranoia. Ze horen stemmen en zien geesten van hun slachtoffers. Lady Macbeth begint te slaapwandelen en verliest haar verstand; uiteindelijk pleegt ze zelfmoord.

Macbeth bezoekt het heksentrio daarop nogmaals, hopen op geruststellende voorspellingen. Ze vertellen dat hij alleen verslagen kan worden door een mens die niet uit een vrouw is geboren. De moed lijkt even te zijn teruggekeerd, maar desondanks blijft hij tegenstanders hardhandig wegwerken. Zo vermoordt hij de vrouw en kinderen van Macduff. Macduff en hij komen daarna oog in oog te staan — zwaard tegen zwaard. Wanneer Macbeth vertelt over de laatste voorspelling van de geesten, zegt Macduff dat hij door middel van een keizersnede ter wereld is gekomen – dus niet uit een vrouw is geboren. Macduff wint de strijd en onthoofdt zijn tegenstander. Malcolm wordt koning van Schotland; de orde is hersteld. Heel kort samengevat staat Macbeth voor ongeluk en onrust. Die connotaties zijn inmiddels zo krachtig de tragedie in het Engelse theateercircuit berucht is – er zou zelfs een vloek op liggen, getuige de vele ongelukken die voorkomen bij het spelen en repeteren. Het theatervolk wil het zelfs niet meer bij naam noemen, maar spreken van The Scottish Play. [\[Bas Disco\]](#)

Shakespeare’s duistere schouwspel inspireert nog altijd. Eind 2015 verscheen bijvoorbeeld opnieuw een moderne vertolking op het witte doek, waarin Michael Fassbender schitterde als Macbeth, zij-aan-zij met Marion Cotillard. Justin Kurzel was de regisseur. Orson Welles was de eerste die een verfilming waagde, in 1948. De vrouwelijke hoofdrol werd gespeeld door Jeanette Nolan (inzet); het is toeval, maar ze lijkt gemodelleerd naar Uta von Ballenstedt, rond 1250 vereeuwigd in de Dom in het Duitse stadje Naumburg.

Shakespeare's Macbeth staat voor ongeluk en onrust

Schönberg en het orgel

Op vrijdag 5 februari speelt organist

Jörg Abbing in het Orgelpark twee

werken van Arnold Schönberg,

volgens velen een van de vaders van

de 20ste-eeuwse muziek: het

beroemde *Verklärte Nacht* én

Schönbergs enige voltooide werk

voor orgel, *Variations on a*

Recitative, opus 40, gecomponeerd

in 1941.

Arnold Schönberg, geportretteerd door Richard Gerstl. Gerstl maakte diverse portretten van Schönberg; hij woonde in hetzelfde huis en werd (zeer) goede vrienden met Schönbergs vrouw Mathilde. Na een met haar ondernomen reis naar Wenen keerde Mathilde terug naar haar echtgenoot; het verhaal gaat dat dit een van de redenen was waarom Gerstl kort daarop alles wat hij in zijn atelier aantrof verbrandde en zich er vervolgens verhing – 25 jaar oud.

Met Arnold Schönberg is iets merkwaardigs aan de hand: de componist (die ook schilder was) lijkt niet altijd even diep te hebben nagedacht. Die indruk wordt met name gewekt door zijn opvattingen over wat een orgel moest zijn. Ergens rond 1906 begon hij een tekst over ‘De Toekomst van het Orgel’, zonder veel van het instrument af te weten. Daarin beschouwt hij het als een nadeel van het orgel dat het de uitvoerder zo’n prominente plaats geeft. Best mogelijk, zo schrijft hij, dat de organist een ‘aristocratisch genoeg’ beleeft aan het regeren over zoveel klankkleuren, ‘als een regent die met het lot van zijn onderdanen speelt’. Maar dat genoeg onmaskert zich als ongewenst, aldus Schönberg, zodra men inziet dat de uitvoerder ‘slechts op een zeer indirecte manier een kunstenaar is’: hij is reproducent, geen producent. De producent is immers de componist.

Het orgel moest dus anders. Hoe? Schönberg had wel een paar ideeën. Hij vond dat het orgel tot maar liefst vier klaviaturen moest hebben zodat meerdere musici samen zouden kunnen musiceren, met twee tot zes klankkleuren, een omvang van zeven tot acht octaven en dynamische expressie voor elke toon. Het geheel mocht bij dit alles niet veel groter zijn dan zo anderhalf keer een draagbare typemachine.

De onwetendheid die Schönberg hier tentoonspreidt is vrij pijnlijk. Tegelijk moeten we toegeven dat juist de ontwikkelingen in het Orgelpark, met name die met betrekking tot het Nieuwe Barokorgel, hem alsnog althans op enkele punten gelijk geven. Niet alleen zal het mogelijk zijn met meerdere musici tegelijk op het orgel te spelen, ieder met een eigen klankkleur, maar ook zal dynamische beweging in de tonen realiseerbaar zijn. Zelfs Schönbergs ‘Klangfarbenmelodie’ zal op het Nieuwe Barokorgel eenvoudig kunnen worden uitgevoerd: een melodie die per toon van klankkleur verandert en niet per se (alleen) van toonhoogte.

Dit alles maakt de uitvoering van *Variations on a Recitative* op vrijdag 5 februari des te interessanter. Op uitnodiging van William Strickland, die een bijdrage voor zijn *Contemporary Organ Series* wenste, creëerde Schönberg een strikt geordende reeks stukken rond een thema waarin alle twaalf tonen van het octaaf – typisch iets voor hem – voorkomen. ‘In d kleine terts’ lijkt te duiden op een tonale structuur, maar betekent slechts dat de toon d de eindtoon van het thema is; het is zeker geen tonaal rustpunt. Ook naar het thema moet de luisteraar zoeken: het is op een slimme, niet opdringerige manier in de variaties verborgen. [\[HF\]](#)

Componist Arnold Schönberg lijkt niet altijd

even diep te hebben nagedacht...

Hoe werkt dat?

Stemmen

Het is een van de vaste activiteiten voorafgaand aan de concerten in het Orgelpark: de orgels moeten worden gestemd. In eerdere afleveringen van deze rubriek werd duidelijk dat orgels zeer veel pijpen bevatten: alleen al ons Sauer-orgel telt er een kleine 2.200. Zelfs wanneer de stemmer gemiddeld slechts 2 seconden per pijp nodig zou hebben, zou hij met het Sauer-orgel dus al anderhalf uur bezig zijn. Met ‘stemmen’ voorafgaand aan een concert wordt echter iets anders bedoeld. Slechts een deel van de pijpen, de zogenaamde tongpijpen, heeft de aandacht van de stemmer nodig.

Om te beginnen een kleine herhalingsoefening: de pijpen in orgels zijn geordend in registers. Een register is een reeks pijpen van dezelfde klankkleur. Het register ‘Dulciaan’ op het Van Leeuwen-orgel heeft bijvoorbeeld 54 pijpen: voor elke toets van het klavier één. Er zijn twee hoofdsoorten registers. De ene soort bestaat uit pijpen die eruit zien als grote fluiten, zoals de pijpen die zichtbaar ‘in het front’ van orgels staan. Ze ‘werken’ op dezelfde manier als blokfluiten. De andere soort bestaat uit pijpen die werken als klarinetten: in de ‘keel’ van zulke pijpen beweegt een ‘tong’ - bij een klarinet heet dit onderdeel het ‘riet’ - snel heen en weer en veroorzaakt zo de geluidsgolf die ons oor ontvangt. Deze tweede soort heet ‘tongwerken’. De eerste soort heet ‘labiaalregisters’ of kortweg ‘labialen’. Wanneer de temperatuur in het orgel verandert, heeft dat effect op de pijpen: ze veranderen van toonhoogte. Het vervelende is nu dat labiaalregisters anders op temperatuurswisselingen reageren dan tongwerken. Om een orgel speelklaar te krijgen voor een concert moet dus de toonhoogte van een van de twee groepen aan die van de andere groep aangepast worden. Omdat orgels altijd (veel) meer labiale registers hebben dan tongwerken, worden de tongwerken gestemd. Orgelmakers houden daar rekening mee: de tongwerken zijn in het binnenste van orgels zo geplaatst dat de stemmer er gemakkelijk bij kan. Bij het stemmen luistert de stemmer naar ‘zwevingen’. Hij laat steeds twee pijpen van dezelfde toonhoogte tegelijk klinken: de pijp van het tongwerk dat hij moet stemmen en een pijp van een labiaalregister met dezelfde toonhoogte als referentie. Wanneer die twee pijpen ontstemd zijn, dus niet (precies) dezelfde toonhoogte hebben, zorgt het verschil voor zogenaamde ‘zwevingen’ in de klank die ze samen maken. Deze ‘bewegingen’ in het geluid moet de stemmer ongedaan maken. Al stemmend neemt hij waar dat ze steeds langzamer worden tot ze verdwijnen; dan is het tijd om de volgende pijp te stemmen. Dat moet snel gaan, want het Sauer-orgel heeft vier tongwerken met samen een kleine 200 pijpen; het Verschuieren-orgel elf met in totaal circa 550 pijpen; het Van Leeuwen-orgel twee met samen 112 pijpen. Bij een concert waarbij deze drie orgels gebruikt worden, moet de stemmer dus ruim 850 pijpen langs - in maximaal twee uur...

Eens in de vijf jaar worden onze orgels ‘generaal gestemd’: dan komen álle pijpen aan de beurt. Zo’n generale stembeurt duurt al gauw enkele dagen per orgel. [\[HF\]](#)

De foto op deze bladzijde toont de onderzijde van een grote tongpijp (een Bazuin), geheel van hout gemaakt. De onderzijde, waarop in dit geval de letter D is gestempeld (dat is de toon die deze pijp laat horen), heet de ‘stevel’ (een oud woord voor ‘laars’). Deze stevel staat op de windlade; als in de windlade het bij deze pijp horende ventiel open gaat, stroomt er ‘wind’ (lucht) in de stevel. Ook aan de bovenzijde van de stevel is een gat aangebracht. Dit gat wordt afgesloten door de ‘kop’ van het tongwerk. Deze kop is meestal van metaal gemaakt. Op de foto is de bovenzijde van de kop nog net zichtbaar. De tekening ernaast laat zien dat de onderzijde van de kop een flink eind in de stevel steekt. Op de tekening is onder de kop ook de tong te zien: het gebogen, gearceerde deel. Wanneer wind in de stevel stroomt, en via de keel door de beker wegstroomt, wordt de tong eerst even ‘meegezogen’ - daarna veert hij terug. Links naast de tong zit deze ‘keel’: een buisje dat onderuit de kop steekt. Het is aan de kant van de tong vlak; in dit vlakke deel is een langwerpige opening aangebracht. Door de beweging van de tong wordt deze opening, en daarmee de toevoer van wind richting de beker, periodiek afgesloten: daardoor ontstaat de toon. Op de bovenzijde van de kop staat het bovendeel van het tongwerk: de ‘beker’. De vorm van de beker bepaalt de klankkleur van de tongpijp. De tekening onderaan laat allerlei varianten zien. Uit de bovenzijde van de kop steekt tevens de ‘stemkruk’: een stevige koperen draad, waarvan het bovineinde omgebogen is. Ook het ondereinde van de stemkruk is gebogen, maar dan zo dat de kruk het bovineinde van de tong tegen de lepel drukt. Wanneer nu de stemmer de stemkruk naar beneden tikt (met zijn ‘stemijzer’), wordt het gedeelte van de tong dat bewegen kan korter – en de toon hoger. Tikt de stemmer de stemkruk omhoog, dan wordt de toon lager. Tongwerken kunnen geheel van hout, geheel van metaal, of van hout en metaal gemaakt zijn.

Voorafgaand aan een concert moet de stemmer

200 tot 850 pijpen controleren

Afscheid van het Van Leeuwen-orgel

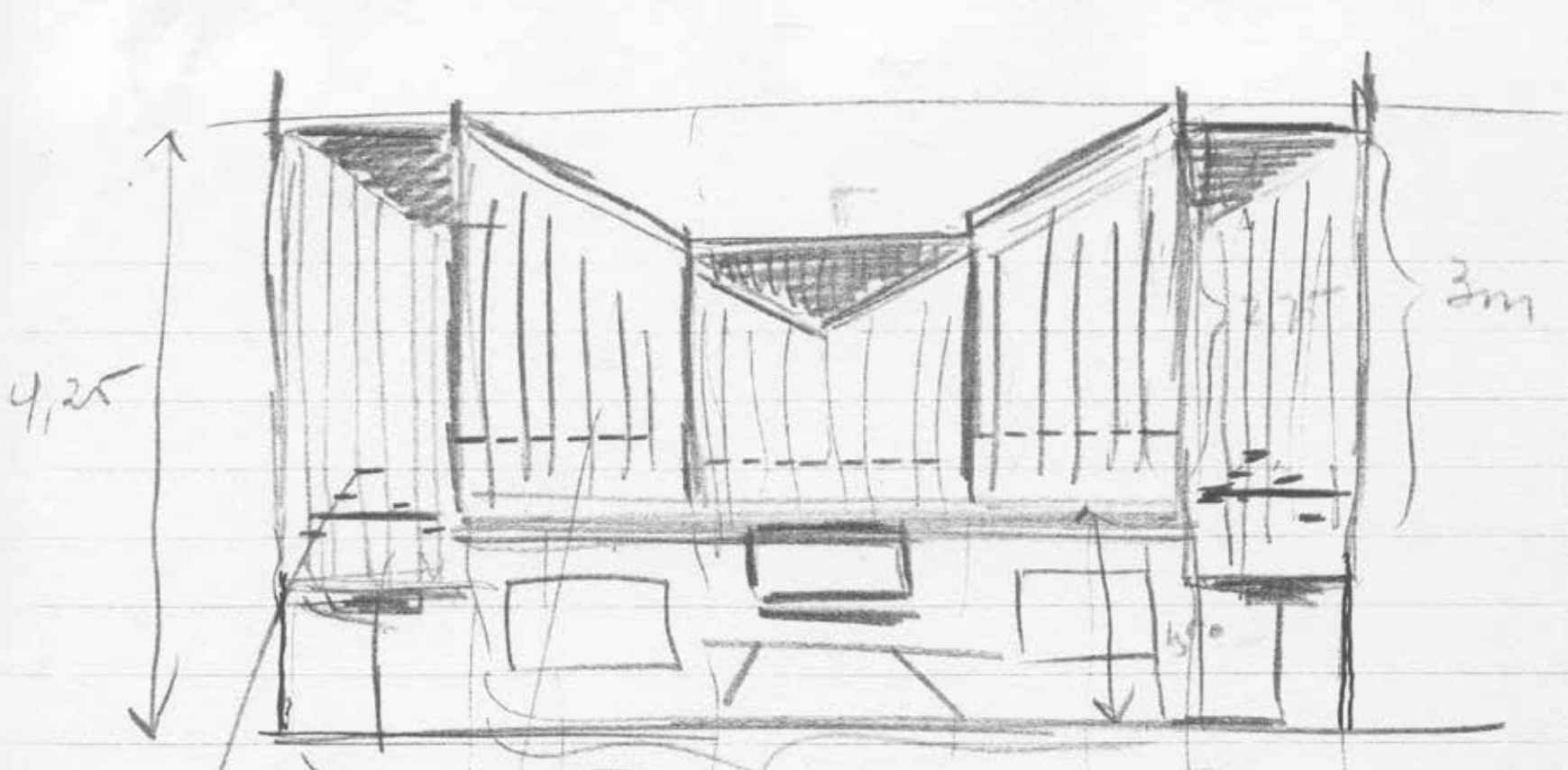
Op donderdagmiddag 2 juni opent de Weense organist Peter Planyavsky het Internationaal Symposium rond het toekomstige Nieuwe Barokorgel met een concert op het Van Leeuwen-orgel. Het is de laatste keer dat het Van Leeuwen-orgel speciale aandacht krijgt in een concert – in de zomer van 2016 zal het worden gedemonteerd, om plaats te maken voor het Nieuwe Barokorgel, waarvan de opbouw een half jaar later zal beginnen. In de tussentijd wordt het balkon gereed gemaakt voor het nieuwe orgel.

In de zomer van 2016 is het zover: dan valt het doek voor het Van Leeuwen-orgel. Het heeft dan bijna tien jaar dienst gedaan in het Orgelpark; bij de opening van het Orgelpark in januari 2007 gold het naast het Sauer-orgel als het andere ‘grote’ orgel.

Het heeft die rol ondanks zijn beperkte dispositie met glans waargemaakt. Niet voor niets be- titelt de Weense organist Peter Planyavsky het als zijn ‘lievelingsorgel’ binnen het Orgelpark; en ook anderen toonden zich dikwijls positief verrast wanneer ze het instrument bespeelden of beluisterden. Daar is reden genoeg voor: de Europese orgelbouw maakte in de tijd van we- deropbouw na de Tweede Wereldoorlog een enorme ontwikkeling door, met als resultaat ‘neo- barokke’ orgels, zoals ze dikwijls genoemd worden. Binnen die ‘stijl’ kenmerkte de Nederlandse variant zich in vergelijking met de Duitse zakelijkheid en de Deense scherpte door poëzie.

Het is echter niet alleen vanwege de komst van het nieuwe orgel dat het uit het Orgelpark verdwijnt. Hoe boeiend de klank van het Van Leeuwen-orgel ook, technisch is het niet ideaal. Bij de opbouw ervan in het Orgelpark moest het originele windladensysteem, naar een uitvinding van bouwer Willem van Leeuwen, plaats maken voor een robuuster systeem. Maar de verbinding tussen toetsen en windladen blijft een wankel gegeven.

Als concertinstrument heeft het Van Leeuwen-orgel overigens zogezegd ook nooit ‘willen’ functioneren: het is in 1954 gebouwd als kerkorgel, voor de Adventkerk in Loosduinen. Nu het Orgelpark inmiddels beschikt over het Sauer-orgel, het Verschueren-orgel en het Van Straten-orgel, zodat muziek uit de Duitse romantiek, de Franse romantiek en uit de 15de en 16de eeuw op zeer hoog niveau kan worden uitgevoerd, is het zinvol ook over een orgel te beschikken dat de muziek van Johann Sebastian Bach een vergelijkbare kwaliteit verleent. [HF]

In de zomer van 2016 zal het Van Leeuwen-

orgel het Orgelpark verlaten

Het Orgelpark, een podium met een missie

Wij vragen uw support

Het Orgelpark in Amsterdam is een internationaal podium voor organisten, componisten en andere kunstenaars. Het doel is het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. Het Orgelpark werkt met een breed palet aan activiteiten, zoals het verlenen van compositieopdrachten en studiefaciliteiten, het organiseren van concerten en masterclasses, en het Orgelpark Research Program.

Wat biedt het Orgelpark u?

Het Orgelpark wil een breed publiek aanspreken, jong en oud, gewone muziekliefhebbers en professionals. Daarom willen we dat mensen zich thuis voelen in het Orgelpark. En daar zullen wij ook alles aan doen. Naast het brede afwisselende programma, bieden wij een prachtige Art Deco-ambiance, een intieme concertzaal met zes indrukwekkende orgels, een mooie en heldere akoestiek, een gezellige foyer. En natuurlijk wordt u door ons warm en persoonlijk onthaald. Het Orgelpark bezoeken is uitgaan op zijn best.

Steun ons

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven.
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance.

Word Vriend van het Orgelpark, u ontvangt dan:

- 2 x per seizoen ons magazine Timbres, met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concerttoelichtingen, etc.
- Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark.

U kunt meer doen: word GastVriend van het Orgelpark

- Bent u nieuwsgierig naar wat er in het Orgelpark staat te gebeuren?
- Heeft u zin om gezellig uit te gaan in een prachtig Art Deco theater?
- Zin om eens echt te gast te zijn?

Als GastVriend kunt u alle concerten gratis bezoeken. U ontvangt elk jaar tweemaal Timbres en een cd.

Hoe word u Vriend of GastVriend?

Online www.orgelpark.nl
Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax 020 51 58 119
Telefoon 020 51 58 111
Mail info@orgelpark.nl

Losse kaarten

Losse kaarten € 20,- / € 15,- en € 12,50
Studenten, 65+ en stadspas € 12,50 / € 9,- en € 8,-

Word Vriend
van het Orgelpark
voor € 40,- en help
ons het orgel op een
nieuwe manier te
presenteren

Word GastVriend
van het Orgelpark
voor € 70,- en

bezoek gratis
alle concerten!

Kijk verder op www.orgelpark.nl

Kaartverkoop en meer...

Losse kaarten

Losse kaarten € 20,- / € 15,- en € 12,50
Studenten, 65+ en stadspas € 12,50 / € 9,- en € 8,-

Telefonische bereikbaarheid

Dinsdag t/m vrijdag van 14.00 tot 17.00 uur en op concertdagen vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Openingstijden kassa

De kassa is geopend vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Vriend of GastVriend worden

Online www.orgelpark.nl
Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax 020 51 58 119
Telefoon 020 51 58 111
Mail info@orgelpark.nl

Vriend € 40,- per seizoen
GastVriend € 70,- per seizoen

Belastingvoordeel voor Vrienden

De Belastingdienst ziet het bedrag van € 40,- dat u het Orgelpark schenkt wanneer u Vriend van het Orgelpark wordt als donatie. Dit houdt in dat u dit bedrag bij het aangeven van uw inkomstenbelasting van uw inkomen mag aftrekken.

Reserveren/bestellen door GastVrienden

Online www.orgelpark.nl
Reserveren van kaarten door GastVrienden kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour. Wilt u per mail of telefonisch bestellen? Zie hieronder.

Reserveren/bestellen door Vrienden/Gasten

Online bestellen

Online bestellen van kaarten kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U kunt alleen online bestellen indien u direct betaalt via iDEAL. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour.

Schriftelijk bestellen (Post, Fax of Mail)

Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax 020 51 58 119
Mail info@orgelpark.nl

Schriftelijk kaarten bestellen kan tot uiterlijk twee weken voor de voorstelling. Per kaartje wordt € 1,- aan kosten en porti berekend. Door invulling van uw rekeningnummer en handtekening machtigt u het Orgelpark het totaalbedrag van uw rekening af te schrijven.

Gereserveerde kaarten dienen uiterlijk een halfuur voor aanvang van de voorstelling te zijn afgehaald. Na dit tijdstip vervalt uw reservering. Wij stellen het op prijs indien u bij verhindering uw reservering annuleert. Zo worden anderen in de gelegenheid gesteld alsnog de voorstelling bij te wonen.

Kaarten kopen aan de kassa

Aan de kassa kunt u contant betalen of pinnen. Wij accepteren geen theaterbonnen.

Losse cd's

Het Orgelpark geeft regelmatig cd's uit. Deze cd's kunt u telefonisch of via www.orgelpark.nl bestellen. Ook zijn ze te koop in de foyer van het Orgelpark. Prijs: € 15,- voor een enkele cd.

Regels bezoek

Het is niet toegestaan beeld- en/of geluidsopnamen te maken tijdens de voorstelling. Mobiele telefoons dienen uitgeschakeld te zijn.

Informatie voor mindervaliden

Er zijn algemene invalidenparkeerplaatsen aanwezig vóór het gebouw. Het Orgelpark is geschikt voor mindervaliden (de linkeringang is speciaal voor rolstoelgebruikers). Voor een goede gang van zaken is het handig om bij uw reservering op te geven dat u mindervalide bent. Blindengeleidehonden zijn welkom, mits vooraf aangemeld. Er is geen ringleiding aanwezig.

Hoe ons te bereiken, openbaar vervoer en parkeren

Parkeren in het centrum is moeilijk en duur. Parkeren in de Gerard Brandtstraat is niet mogelijk. We raden u sterk aan uw auto te parkeren in een parkeergarage (Parkeergarage Byzantium of Museumplein) of per openbaar vervoer te komen. Openbaar vervoer: Tram lijn 1, halte Jan Pieter Heijestraat. Gebruik om uw route te plannen de site www.bereikbaar.amsterdam.nl

Bestel en info www.orgelpark.nl

Vooruitblik

Het Orgelpark in het najaar van 2016

Als iets past bij het *Molzer-orgel* van het Orgelpark dan is het wel de muziek van *Sigfrid Karg-Elert* (1877-1933): bevallig – zelfs een beetje behaagziek – en burgerlijk tegelijk. Charmant, toegankelijk, een beetje jazzy, maar nooit ál te modern. In die zin een schoolvoorbeeld van muziek die doorgaans na een korte populariteit in de vergetelheid verdwijnt. Dat dat Karg-Elerts muziek niet is overkomen, heeft ongetwijfeld te maken met de kwaliteit van zijn harmonieën en melodieën. Bij alle charme resonanceert de ernst waarmee hij daaraan heeft gewerkt altijd mee, zodat zijn muziek zelfs de niet-burgerlijke luisteraar van onze tijd aanspreekt. Reden genoeg voor het Orgelpark om eens uitvoerig bij Karg-Elert en zijn oeuvre stil te staan. Samen met koor *Studium Chorale* en organist *Leo van Doeselaar* trekken we er in het najaar van 2016 een paar dagen voor uit. Een festival wijden we ook aan de zwiigende film. Al jaren vertonen we dergelijke films, variërend van de

luim van Buster Keaton tot de ernst van Von Murnau, maar nog nooit in samenhang met elkaar. Terwijl precies dat het live begeleiden van *zwiigende films* een extra dimensie geeft. Elk halfjaar zet het Orgelpark wel een componist in het zonnetje. Komend najaar is dat *Ad Wammes*, bekend van zijn prachtige minimal music voor orgel. Zijn oeuvre is echter veel breder; niet voor niets geldt Wammes internationaal als een van Nederlands meest aansprekende componisten. Natuurlijk gaan onze najaarstradities intussen gewoon door. Er komt weer een serie *SandwichConcerten* (13 topconcerten op 13 vrijdagmiddagen, om 13.13 uur), en begin oktober presenteert het Orgelpark als vanouds zijn *Festival Min of meer minimal*. U mag rekenen op optredens van toonaangevende ensembles als *MAZE* en *Spectra*, koren als *Cappella Amsterdam* en, zoals altijd, de beste organisten ter wereld.

Spectra

Anne La Berge (MAZE)

Cappella Amsterdam

Sigfrid Karg-Elert

Buster Keaton

Nieuwsgierig geworden?

Kijk op www.orgelpark.nl. Daar vindt u de 'actueelste' versie van ons programma.

Colofon

TIMBRES • Alle kleuren van het Orgelpark

Nummer 19 • voorjaar 2016

Timbres verschijnt tweemaal per seizoen, in juni (over de evenementen in het Orgelpark in het najaar, dus van september tot en met december) en in december (voorjaar, dus van januari tot en met mei). Timbres brengt achtergrondinformatie bij de evenementen die in het Orgelpark plaatsvinden.

Redactie

Hans Fidom
M 06 537 14 735
E hansfidom@orgelpark.nl
W www.orgelpark.nl

Vormgeving

Carolien Koster, Stichting Utopa

Aan dit nummer werkten mee

Auteurs

Jolanda Breur, Bas Disco, Hans Fidom, Tijsjoris Groot, Hieke van Hoogdalem, Jacqueline Oskamp, René van Peer, Jaap Jan Steensma

Fotografie

Billie Alice [Marieke Duijsters] (Hans Kox), Sonja Duimel (Dagboek Orgelpark), Iris Mooij (Wiek Hijmans), Joyce Vanderfeesten (Spinvis, Hans Koolmees, bladzijde 64), Martin Riches (Stemimitatiemachines: foto op bladzijde 51 en tekening op bladzijde 52), Matthias Schmidt (bladzijde 54: foto van het orgel in Trier)

De redactie heeft geprobeerd van alle afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen. Wie kan aantonen recht te hebben op een of meer afbeeldingen in dit nummer zonder door de redactie te zijn benaderd, wordt verzocht zich binnen twee weken na het verschijnen van dit nummer bij de redactie te melden.

Uitgever

Stichting Het Orgelpark
Gerard Brandtstraat 26
1054 JK Amsterdam
T 020 51 58 111
W www.orgelpark.nl

Abonnementen

Wij nodigen u van harte uit om naar het Orgelpark te komen: als onze gast en als onze vriend. En misschien wilt u wel GastVriend worden van het Orgelpark. Daarmee steunt u ons doel om het orgel nieuw leven in te blazen. Als GastVriend ontvangt u tweemaal per seizoen het tijdschrift Timbres (met onder meer concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews en concerttoelichtingen), u krijgt een cd uit onze collectie én u kunt zoveel concerten als u maar wilt gratis bijwonen. Zie voor meer informatie de voorgaande bladzijden.

ISSN

1873-121X

STICHTING UTOPA

Het ontstaan

De Stichting Utopa ontleent haar naam aan de Topa-Groep. Een groep ondernemingen die werkzaam is op het gebied van transportverpakken, met accenten op handel, productie, technologie, onderzoek en nascholing.

De stichting werd in 1988 opgericht en bezit vanaf dat jaar alle aandelen van de Topa-Groep. De inkomsten van de stichting bestaan onder andere uit de dividenden die de stichting op dit aandelenbezit ontvangt. Hoezeer de Stichting Utopa en de Topa-Groep door de eigendomsverhouding ook met elkaar zijn verbonden, de commerciële zeggenschap over de Topa-Groep berust niet bij de stichting. De samenhang tussen de Stichting Utopa en de Topa-Groep is als bij een munt: twee zijden die elkaar niet zien maar toch bij elkaar horen. Twee verschillende gezichten die samen een eenheid vormen.

Een visie

De belangrijkste beweegredenen van de toenmalige eigenaar van de Topa-Groep, Loek Dijkman, om zijn bezit in de Stichting Utopa onder te brengen was zijn visie dat de onderneming een rol in haar omgeving vervult die verder gaat dan het verschaffen van werk en het maken van winst. De gedachte hierbij is dat de onderneming haar “overwinst” niet aan aandeelhouders uitkeert maar aan haar omgeving waaraan zij haar bestaansrecht ontleent. De winst wordt aangewend voor het algemeen nut.

De geschiedenis herhaalt zich

De constructie om het vermogen van een onderneming in een stichting onder te brengen, alsmede het idee dat er aan ten grondslag ligt, is niet nieuw. Al in 1889 richtte Ernst Abbe in Duitsland in Jena de Carl Zeiss Stiftung op. Voor Abbe gold zijn persoonlijke overtuiging dat “ondernemingseigendom aan strengere ethische maatstaven dient te voldoen en als openbaar goed wordt behandeld, voor zover dat uitgaat boven de maatstaf van een passend loon voor werk”. In ons eigen land bestonden rond 1900 utopische bewegingen rond Frederik van Eeden en Nescio. Bij de Van Leer-Groep, eveneens een verpakkingsbedrijf, werd in 1972 het ondernemingsvermogen ten behoeve van ideële doeleinden in een stichting ondergebracht.

Statutaire doelstelling

De statutaire doelstelling van de Stichting Utopa is: Het actualiseren en stimuleren van creatieve talenten van mensen, daar waar de aanleg van enkelingen, om welke reden dan ook, geen kans krijgt. Onze samenleving legt zwaar de nadruk op bepaalde waarden, maar plaatst daardoor andere in de schaduw. De stichting stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het compenseren van deze onevenwichtigheden. Omdat de waarden die de samenleving benadrukt

aan periodieke veranderingen onderhevig zijn, actualiseert de stichting haar aandachtsgebieden voortdurend. De geschiedenis leert dat bij het nemen van beslissingen economische argumenten vaak de doorslag geven. Achteraf blijkt dat die argumenten soms eenzijdig, discutabel of zelfs onjuist zijn. De stichting wil met de haar ter beschikking staande middelen deze eenzijdige waardebeoordeling enigszins compenseren en als katalysator fungeren in een beoogd veranderingsproces. Tegelijkertijd wil de stichting de betrekkelijkheid van ons tegenwoordige bestel benadrukken zonder direct een beter (utopisch) alternatief voorhanden te hebben.

Een utopie

De naam van de Stichting Utopa past wonderwel binnen de Topa-Groep. Deze naam roept natuurlijk ook associaties op met Utopia, het in 1516 door Thomas More gepubliceerde boek waarin hij een volmaakt gelukkige staat beschreef. Een utopie..... Na Thomas More volgden er nog vele utopisten, ook in Nederland. Ondanks de verschillen van inhoud hadden alle utopieën door de eeuwen heen betrekking op de relatie van de mens tot zijn omgeving, op de verhouding van mens tot mens, van de mens tot de natuur en van de mens tot zijn werk. In het perspectief van deze verhoudingen is de Stichting Utopa werkzaam waarbij het historisch besef steeds een terugkerend element is.

Aandachtsgebieden

Binnen verschillende aandachtsgebieden wordt door de stichting voortdurend een segment gekozen dat extra aandacht en ondersteuning behoeft. Waar mogelijk ondersteunt de stichting educatieve activiteiten die een verband hebben met de geselecteerde aandachtsgebieden.

Beeldengalerij Het Depot in Wageningen

www.hetdepot.nl

Arboretum De Dreijen in Wageningen

www.botanischetuinen.wur.nl/dreijen

Het Orgelpark in Amsterdam

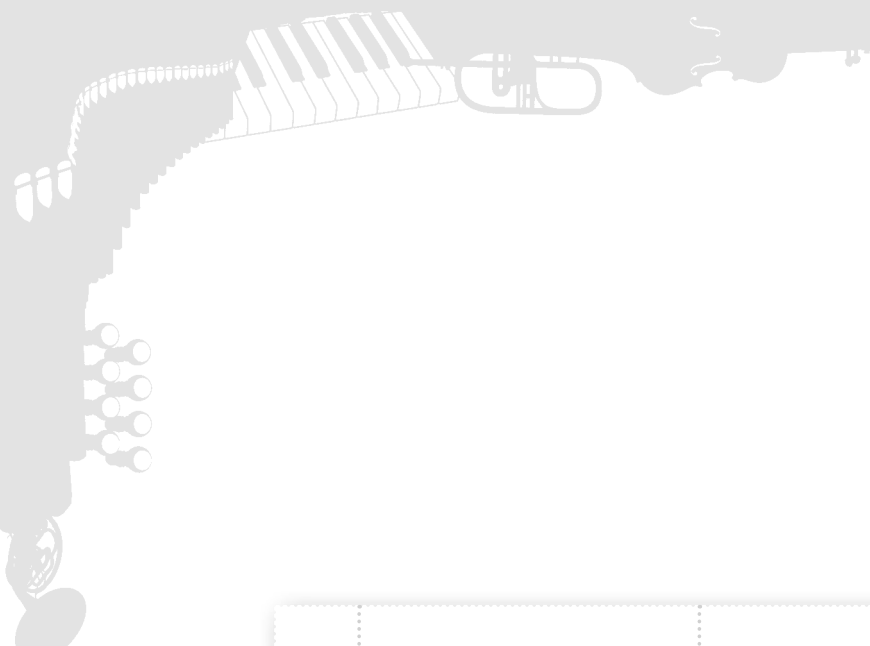
Het Orgelpark heeft als doel het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. www.orgelpark.nl

Het Weeshuis in Leiden

In dit project wordt het Kinderrechtenhuis Nederland gefaciliteerd. www.kinderrechtenhuis.nl

Utopa-Academie

www.utopa-academie.nl

Steun ons		en word (Gast)Vriend!	
Het Orgelpark, een podium met een missie			Word GastVriend voor € 70,-
• Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven • Ondersteun jong talent en geef jonge organisten en nieuwe componisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance		Word Vriend voor € 40,- • U ontvangt • 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres • Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark <i>Het bedrag van € 40,- is aftrekbaar bij uw belastingaangifte</i>	• U bent altijd van harte welkom als onze gast in het Orgelpark en u kunt gratis alle concerten bezoeken! • U ontvangt: 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres • U ontvangt een cd die is uitgegeven door het Orgelpark
Geef u op: bel 020 51 58 111			of kijk op www.orgelpark.nl <i>Kijk op bladzijde 67 voor meer informatie</i>

8 717825 031196